

6. заседание

Сръда, 12 ноември 1924 година

(Открито отъ подпредседателя д-ръ Б. Вазовъ, въ 16 ч.)

Председателствуващъ д-ръ Б. Вазовъ: (Звъни) Отварямъ заседанието.

(Отъ заседанието сѣ отсъствуваха следните народни представители: Баевъ Христо, Бръшляновъ Цою, Василевъ Славейко, Велиновъ Тончо, Георгиевъ Кимонъ, Господиновъ Христо П, Домузчиевъ Василъ, Думановъ Тончо, Желъзковъ Петъръ, Ивановъ Папи, Кабакчиевъ Христо, Калчевъ Панайотъ Тинчевъ, Караивановъ Иванъ, Кемилевъ Никола, Кожухаровъ Тодоръ, Кръстевъ Захаръ, Маршовъ Владиславъ, Марковъ Михо, Милковски Александъръ, Мушановъ Никола, Найденовъ Петко, Нейчевъ Адамъ, Петровъ Борисъ, Петровъ Иванъ, Петровъ Койчо, Пехливановъ Костадинъ, Поповъ Проданъ, Робевъ Иосифъ, Славовъ Крумъ, Сребърниковъ Никола, Стояновъ Станчо, Стоенчевъ Любомиръ, Тодоровъ Димитъръ, Тодоровъ Илия, Топаловъ Недѣлко, Тотковъ Бончо, Търпановъ Петко, Хаджиевъ Никола, Цанковъ Асенъ, Чакърговъ Стефанъ, Чирпанчиевъ д-ръ Никола, Шерифовъ Ахмедъ Фазълъ и Яневъ Димитъръ)

Председателството е разрешило отпущекъ на следните г. народни представители:

На г. Александъръ Милковски — 3 дни;

На г. Димитъръ Яневъ — 4 дни;

На г. Недѣлко Топаловъ — 6 дни;

На г. Тодоръ Кожухаровъ — 4 дни;

На г. д-ръ Цвѣтанъ Дяковъ — 1 день;

На г. Петъръ Желъзковъ — 5 дни;

На г. Генко Митовъ — 1 день;

На г. Мехмедъ Фазълъ Шерифовъ — 5 дни;

На г. Петко Разсужановъ — 1 день и

На г. Никола Сребърниковъ — 5 дни.

На народния представител г. Йорданъ Славовъ се извиняватъ отсъствията на 7 и 10 т. м.

На народния представител г. Велико Стефановъ се извинява отсъствието на 7 т. м.

Въ едно отъ миналите заседания азъ съобщихъ, че народниятъ представител г. Димитъръ Мангърговъ иска отпущекъ, но въ телеграмата си не обше означилъ колко дни иска. Днесъ той съобщава допълнително, че е искалъ 3-дни отпущекъ. Председателството му разрешава искания отпущекъ.

Народниятъ представител г. Атанасъ Кашевъ съобщава, че на 13 юний е подалъ телеграма № 309 отъ гр. Пашмакли; съ която е искалъ да му се разреши 5-дневенъ отпущекъ. Тази телеграма не е пристигнала навреме. Днесъ той представя преписъ отъ тази телеграма, и председателството мисли, че трѣбва да му се уважи искането, но понеже се касае за минала сесия, ще питамъ Събранието. Който отъ васъ приематъ да се счита оправдало това 5-дневно отсъствие на народния представител г. Атанасъ Кашевъ, моля, да вдигнатъ рѣка. Болшинство, Събранието приема.

Съобщавамъ, че е постъпило отъ Министерството на търговията промишлеността и труда предложение за отпускане безплатно 10 тона първокачествени камени въглища отъ държавната мина „Перникъ“ за нуждите на старопитала въ гр. Пловдивъ.

Постъпило е питане отъ ямболския народенъ представител г. Николай Савовъ до г. министра на земледѣлнето и държавните имоти, съ следното съдържание: (Чете)

„Вследствие енергичните мѣрки, взети миналата година отъ правителството противъ засѣпването на захарьта, се яви по-късно конфликтъ между цвеклопроизводителитъ и захарофабрикантитъ относно цената на цвеклото. Благодарение на Вашата намѣса, постигна се задоволително споразумение и земледѣлцитъ посѣба доста цвекло. Сега е сезонътъ за прибиране и изработване на цвеклото, което, за щастие, е изобилно. Обаче захаро-

фабрикантитъ търсятъ предлози да не приематъ частъ отъ цвеклото и, за да оправдаятъ себе си, хвъргатъ вината върху Васъ, като изтъкватъ, че Вие не сте имъ давали вагони, заповѣдали сте районно прибиране на цвеклото, да не се вади то отъ земята и следъ 1 октомври т. г. и пр. Съ оставяне частъ отъ цвеклото се напаса грамадна щета на цвеклопроизводителитъ и недобросъвестни агитатори използватъ това и го настрѣйватъ срещу властата.

„За това, моля, г. министре, да ми отговорите:

„1. Известно ли Ви е горевзложеното?

„2. Вѣрю ли е, че на фабрикантитъ не се дава възможностъ да вдигнатъ цвеклото?

„3. Не намирате ли за умѣстно повторно да се намѣните въ отношенията между захарофабрикантитъ и цвеклопроизводителитъ, за да се защитятъ правата и интереситъ на последните, които сѣ интереси и на народното стопанство?“

Нѣма г. министра. Ще му се изпрати това питане въ прѣписъ, за да отговори въ едно отъ следущитъ заседания.

Пристъпваме къмъ дневния редъ.

Първата точка е: трето четене предложението за изменение чл. чл. 9 и 67 отъ правилника за вътрешния редъ на обикновеното Народно събрание.

Моля г. секретаря да го прочете.

Секретаръ И. Хрелопановъ (д. ст): (Чете)

Р Е Ш Е Н И Е

за изменение чл. чл. 9 и 67 отъ правилника за вътрешния редъ на обикновеното Народно събрание.

„Чл. 9 отъ правилника за вътрешния редъ на обикновеното Народно събрание се изменя както следва: „Народното събрание има въ седмицата четири редовни заседания: вторникъ, сръда, четвъртъкъ и петъкъ“.

„Въ чл. 67 думитъ „двѣта сѣбота“ ставатъ „двѣта петъкъ“.

Председателствуващъ д-ръ Б. Вазовъ: Който приематъ предложението за изменение чл. чл. 9 и 67 отъ правилника за вътрешния редъ на обикновеното Народно събрание, моля, да вдигнатъ рѣка. Болшинство, Събранието приема.

Моля да се съгласите преди да пристѣпимъ къмъ разглеждането на точка 2 отъ дневния редъ да разгледаме точки 4 и 5, а именно: одобрение предложението за освобождаване отъ вносни мита и други бери доставения презъ месецитъ юний и юлий 1924 г. 13.080 м. лененъ платъ, нуженъ за направа лѣтни блузи на полицейската стража и пр. и предложението за отпускане безплатно 20 тона първо качество камени въглища отъ държавната мина „Перникъ“ за сиропиталището „Княгиня Евдокия“ — София. Понеже никой не възражава, считамъ, че Събранието е съгласно.

Моля г. секретаря да прочете тези предложения.

Секретаръ И. Хрелопановъ (д. ст): (Чете)

М О Т И В И

къмъ проекто-решението за освобождаване отъ мита и др. бери доставения презъ месецитъ юний и юлий 1924 г. 13.080 метра лененъ платъ, нуженъ за направа лѣтни блузи за полицейската стража въ царството и 1.100 метра бѣлъ лененъ платъ за лѣтно облѣкло на градоначалницитъ, околийскитъ началници и полицейскитъ пристави презъ 1924/1925 г.

„Г. г. народни представители! Презъ месецитъ юний и юлий т. г. се доставиха отъ странство 13.080 метра леноно платно за направа лѣтни блузи на полицейската

стража въ царството и 1.100 метра бълв лененъ платъ за облъкло на градоначалниците, околийските началници и полицейските пристави.

По искане на повѣреното ми министерство и по нареждане на онова на финансите платътъ се освободитъ отъ Софийската митница на кредитъ. Сега, обаче, последната представи две смѣтки № № 5610 и 6546 отъ 21 юний и 18 юлий т. г., съ които иска да ѝ се заплачатъ по първата 387.220 л. и по втората 34.401 л., или всичко 421.621 л. за вносно мито и др. берии.

Предъ видъ на това, че предвидениятъ въ бюджета кредитъ за целта е недостатъченъ и министерството не може да издѣлки исканата сума, моля да гласувате приложението тукъ проекторешение за освобождаване на въпросния лененъ платъ отъ мита и други берии.

София, 3 ноември 1924 г.

Министъръ на вътрешнитъ работи и народното здраве:
И. А. Русевъ.

„РЕШЕНИЕ

за освобождаване отъ вносни мита и други берии доставения презъ м. м. юний и юлий 1924 г. 13.080 метра лененъ платъ, нуженъ за направа лѣтни блузи на полицейската стража въ царството и 1.100 метра бълв лененъ платъ за облъкло на градоначалниците, околийските началници и полицейските пристави презъ 1924/1925 г.

Одобрява се да се освободи отъ заплащане на вноското мито и други берии доставениятъ презъ м. м. юний и юлий 1924 г. отъ Министерството на вътрешнитъ работи и народното здраве 13.080 метра лененъ платъ, нуженъ за направа лѣтни блузи на полицейската стража въ царството и 1.100 метра бълв лененъ платъ за облъкло на градоначалниците, околийските началници и полицейската стража, възлизащи общо на 421.621 л. по смѣтки № № 5610 и 6546 отъ 21 юний и 18 юлий 1924 г. на Софийската митница.

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Конто приематъ предложението за освобождаване отъ вносни мита и други берии доставения презъ месецитъ юний и юлий 1924 г. 13.080 метра лененъ платъ, нуженъ за направа лѣтни блузи на полицейската стража въ царството, и 1.100 метра бълв лененъ платъ за облъкло на градоначалниците, околийските началници и полицейските пристави презъ 1924/1925 г., моля, да вдигнатъ рѣка. Болшинство, Събранието приема.

Минаваме къмъ следующето предложение.
Моля г. секретаря да го прочете.

Секретарь И. Хрелопановъ (д. сг): (Чете)

„МОТИВИ

къмъ предложението за отпускане бесплатно на 20 тона I-во качество каменни въглища отъ държавната мина „Перникъ“ за нуждитъ на сиропиталище „Княгиня Евдокия“ — София.

„Г. г. народни представители! Сестритъ възпитателки отъ сиропиталището „Княгиня Евдокия“, съ заявление до министерството, като изтъкватъ, че презъ 1924 г. съ били изгонени отъ сѣрбитъ отъ гр. Скопие — Македония; че преди това, презъ 1915 г., съ били изселени отъ чифлика си Палорци, Ревгелийско, отъ приходитъ на който съ издържали своитъ питомци; че сега, прокудени, останали безъ средства, тѣ не съ се отказали отъ поетата тежка задача — отхраната и възпитанието на сирацитъ питомци, бащинтъ на които съ загинали презъ войнитъ и пр., но че съ личенъ трудъ правятъ всичко възможно за отглеждането имъ до възрастта, въ която сами ше могатъ да започнатъ да се грижатъ за себе си; молятъ да имъ се отпуснатъ бесплатно за нуждитъ на сиропиталището 20 тона I-во качество каменни въглища отъ държавната мина „Перникъ“.

Сезиранъ съ сѣщия въпросъ, Министерскиятъ съветъ, въ заседанието си отъ 1 октомври 1924 г., протоколъ № 77, съ XXI-то си постановление е одобрилъ да се отпуснатъ бесплатно 20 тона I-во качество каменни въглища, за нуждитъ на споменатото сиропиталище отъ Държавната мина „Перникъ“.

За одобрение горното постановление на Министерскиятъ съветъ, моля почитаемото Народно събрание.

София, 16 октомври 1924 г.

Управляющъ Министерството на търговията, промишлеността и труда, министъръ-председателъ и министъръ на народното просвѣщение:

Ал. Ц. Цанковъ.

„РЕШЕНИЕ

за отпускане бесплатно 20 тона I-во качество каменни въглища отъ държавната мина „Перникъ“ за сиропиталище „Княгиня Евдокия“ — София.

„Одобрява се да се отпуснатъ бесплатно на Сиропиталището „Княгиня Евдокия“, София, 20 тона I-во качество каменни въглища отъ държавната мина „Перникъ“.

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Конто приематъ предложението за отпускане бесплатно 20 тона първокачествени каменни въглища отъ държавната мина „Перникъ“ за сиропиталището „Княгиня Евдокия“ въ София, моля, да вдигнатъ рѣка. Болшинство, Събранието приема.

Пристапваме къмъ втората точка отъ дневния редъ — продължение разискванията по проекта-отговоръ на тронното слово.

Има думата народниятъ представителъ г. Димо Кьорчевъ.

Д. Кьорчевъ (н. д.): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Текстътъ на отговора на тронната речъ засѣга и тритѣ области, върху които народното представителство дава своето мнение: областта на вътрешната политика, областта на външната политика и областта на нашия стопански животъ, свързанъ съ всички ония реформи, социални и стопански, които правителството смѣта, че може да предложи презъ настоящата сесия; казвамъ „смѣта“, защото въ отговора на тронната речъ, както и въ самата тронна речъ, ше се посочватъ изрично законопроектитъ, засѣгащи тия три области, които трѣбва да бъдатъ дадени на вниманието на народното представителство. Тая уговорка и права, защото тя съдържа единъ упрекъ къмъ правителството, тъй като чл. 133 отъ конституцията изрично казва, че тронната речъ — а то значи и нейниятъ отговоръ, който дебатираме — съдържа мѣроприятията и законопроектитъ, които правителството ше внесе на обсъждане въ Народното събрание. Предизвиканъ съмъ да направя тая бележка още и заради това, защото въ понедеѣлникъ заседанието на Камарата се вдигна, безъ да имаме възможность да продължимъ работата си до определеното отъ правилника време, тъй като нѣмахме записани оратори. Този фактъ се използва въ частъ отъ правителствената преса да се изтъкне като едно разочителство на време, като едно зачитане капризитъ на народнитъ представители — да имъ се отстъпва да говорятъ въ дни, когато тѣ искатъ — и че народното представителство не гледа своята работа. Азъ обръщамъ вниманието и на народното представителство, което поддържа правителството, и на самото правителство, че днесъ, 12 ноември, 14 дни следъ откриване на Народното събрание, ше не само въ тронната речъ нѣмахме изрично посочени законопроекти, които трѣбва да обсъждаме и за които се свиква редовната сесия на Народното събрание, но и ше ги нѣмахме и раздадени.

Нѣкой отъ сговориститъ: Още миналата година съ раздадени.

Д. Кьорчевъ (н. д.): Моля, моля! Законопроектитъ, които съ отъ миналата година, се раздаватъ наново. Само единъ отъ тѣхъ е постѣпилъ, споредъ правилника. И затуй тия вестници — частъ отъ правителствената преса — трѣбва да бъдатъ внимателни въ критиката, която правятъ върху дейността на Народното събрание. Дейността на Народното събрание трѣбва да бъде предизвиквана винаги отъ правителството, което, като изпълнителна властъ, сезира съ законопроекти и мѣроприятията народнитъ представители. По-нататѣтъ, въ заключението на моята речъ, азъ ше се спра на тази характеристика особеност на тронната речъ — липсата на изрично, на конкретно посочени законопроекти. Сега ше пристѣпимъ да обсъждамъ отговора на тронната речъ предметно, следвайки текста, така, както той е изработенъ и както ни се предлага.

Първиятъ пасажъ на отговора на тронната речъ, г-да, въ който се говори за омиротворенето на България, се завършва съ надеждата, че на правителството ше сътрудничатъ всички ония, „които обичатъ истински народа си и съ готови да му служатъ“. Разбира се, това е една перефраза на самата тронна речъ. Следователно, отговорността за този текстъ пада повече върху ония, които съставили тронната речъ, отколкото върху тѣзи, които съ дължани да я перефразиратъ въ нейния отговоръ.

Азъ считамъ, че е неконституционно и е малко мъжливо и неясно да си служимъ съ думитъ: „онѣзи, които истински обичатъ народа си“ и пр. Г. г. народни пред

ставители! Ние сме партии, които враждуваме. Ние считаме, че въ тази взаимна партийна вражда могат да се намърят източници на любов към народа. Тръбва да се говори за партии — това, което помена г. Сажковъ, което засега на г. Малиновъ — защото този народъ се управлява чрез партии. Разбира се, въ една тронна реч не може да се каже кои партии обичат истински народа си, но не биваше да се направи и намека, че има партии, които не го обичат истински. Въ комисията тази фраза може да се поправи. Тя има смисъл въ отношенията на партиите и особено въ отношението на партията, която поддържа правителството, и на самото правителство към другите партии, и тая ѝ смисъл ние тръбва да я уяснимъ.

Отъ свършването на войната досега голѣми събития отъ нашия политически животъ сѫ извършени отъ партии, които инакъ страшно враждуватъ помежду си, но въпреки това сѫ събития, които сѫ били въ услуга на върховните интереси на страната. Поражението на владайскиятъ метежници, поражението на стачката отъ покойния Стамболийски, 9 юний, септемврийскиятъ събития — това сѫ все голѣми, върховни моменти въ нашия вътрешенъ животъ, когато отделни партии сѫ извършвали онова, което сѫ считали, че тръбва да извършатъ за благо на отечеството и на народа. Ние, съвременниците, не бива да съдимъ за себе си освенъ съ известно внимание; ние тръбва да бъдемъ много деликатни. Не бива да се живее съ идеята, че само една партия може да бъде полезна на тоя народъ. И ако всичко това се схване правилно, оная идея, за която тукъ говори г. Малиновъ, която застъпва цѣлята пръвъ пасажъ на отговора на тронната реч — идеята за търпимостъ, взаимно уважение — както и идеята за обществена солидарностъ, за която се говори въ края на отговора, ще добиятъ известенъ смисълъ.

Вътрешното положение на страната е тежко, г. г. народни представители. Въпреки успокоителния пасажъ, че редътъ и спокойствието сѫ запазени и че тръбва да се отдаде хвала на офицери, които ги запазили, вътрешното положение, повтарямъ, е тежко. Известенъ оптимизъмъ имаше въ пресата на правителството при откриването на Народното събрание, че всичко лошо се е минало — септемврий, злокобниятъ, злополучниятъ и страшниятъ септемврий, който ни плашеше редица години, заминува спокойно, на правителството и партии предстои спокойна работа. Този оптимизъмъ не тръбва да съществува. Истинна революция досега, отъ миналата година насамъ, не се проявя. Но не тръбва да се изпущатъ изъ предъ видъ офицери страшни симтоми на едно вътрешно бучане въ недра на нашия народъ, които говорятъ за организация на една бъдеща революция.

И докато миналата революция бѣше стихийна, спонтанна, пълна съ грѣшки за офицери, които я водѣха, — както тѣ сами признаватъ въ своя конспиративенъ печатъ — бъдещата революция се организира; бъдещата революция може да бъде по-страшна поради това, че се има вече известенъ опитъ и че за нея се работи съ голѣми усилия отъ различни лагери и отъ много дейни и талантливи, бихъ казалъ, нейни водачи.

Освенъ офицери симтоми, които виждаме подъ формата на чети — разбойнически чети, политически чети, анархически чети — или изстъпления, ние имаме и тайната конспиративна и добре замислена работа на Комунистическата партия; ние имаме усилията на тая партия да организира една частъ отъ поставения въ разбъркано, въ хаотично положение. Земледѣлски съюзъ; ние имаме симптомитъ на помощъ на тая конспиративна работа отъ вънъ, и надеждитъ, които дава една велика сила, каквато е Русия; най-после ние имаме до известна степенъ и вътрешни условия, които подхранватъ духа за едно такова брожение.

Но единъ народенъ представител тръбва да даде доказателства, когато съ смѣлостъ говори отъ трибуната за единъ толкова важенъ въпросъ — че се организира революционно движение, че се обмисля революция. Доказателства, колкото може да събере единъ страдаленъ човекъ, като мене, азъ имамъ предъ себе си; ние ще ги чуемъ, ще ги обсъдимъ. Азъ считамъ, че тѣ ще бъдатъ достатъчни, за да убедятъ народното представителство, че оптимизмътъ би билъ едно лекомислие, ако се пренебрегнатъ фактитъ, които ей сега ще ви посоча.

Една конспиративна брошура съ заглавие „Единиятъ трудовъ фронтъ“, издание конспиративно на централния комитетъ на Комунистическата партия, като говори за много нѣща, най-после завършва така: (Чете) „Но когато буржоазията, която държи оръжието въ ръцетъ си, принуждава работниците и селяните и тѣ да взематъ оръжието

въ ръка, то това тѣ наистина тръбва да направятъ. Другъ пътъ не имъ остава — всички други пътища буржоазията заприщи. Остава само пътятъ на насилено, но който се действува съ оръжие. Тогава? — Щомъ народътъ не желае, не може да робува повече на буржоазията, то той е принуденъ да хване този единственъ отворенъ пътъ и по него на оръжието да противопостави оръжие. Въпросътъ тукъ не е да станатъ ли министри Томовци и Турлаковци, а да иматъ ли свобода, да живѣятъ ли, да съществуватъ ли милионитъ работници и селяни. А когато въпросътъ е за свобода, за животъ или смъртъ на единъ цѣлъ трудящъ се народъ, неговото право е оръжието“.

„Работнически вестникъ“, издание на централния комитетъ на Комунистическата партия, отъ октомврий 1924 г., брой 43, въ една статия, за която спомена и г. Малиновъ, — най-накрая на стр. 3 на вестника — свършва така: „Съ голѣми жертви и страдания е придружена подготовката на народното въстание. Но тия жертви тръбва да се дадатъ и страданията тръбва да се понесатъ, за да се стигне до това въстание. Само то може не само да свали Цанковъ или буржоазния му наследникъ — о, това съвсемъ не е достатъчно — но и да изгради властта на работниците и селяните. И само напредналъ въ едно въстание своитъ сили народътъ ще може да се справи освенъ съ властващата си противникъ, но и съ чужди вмѣшателства“.

„Да съзнаемъ неизбежността на победоносното народно въстание и да се готвимъ упорито и безстранно за него. Тогава това, което могатъ да ни дадатъ намиращитъ се въ Сърбия и другата жертви на Цанковия тероръ, ще бъде добре дошла помощъ, турена въ услуга на общонародната кауза“.

Въ брой 3 на „Работнически вестникъ“ отъ месецъ августъ, въ който се помѣства едно експозе на петия конгресъ на Комунистическия интернационалъ, а също се говори и за грѣшитъ на септемврийската революция, се казва: (Чете) „Оръжието презъ септемврий е било крайно недостатъчно абсолютно навсякъде. Отъ 200 въстаници пушки имали само 50—60 души съ по нѣколко патрони. Дано поне сега всѣки работникъ и селянинъ разбере, че той тръбва гладенъ да ходи, живата си да продаде, но оръжие обязательно всѣки тръбва да си набави“.

„Великата грѣшка и престъпление извършихме, че не биде изолиранъ противникътъ въ центроветъ. Дори и тамъ, където властта бѣ въ ръцетъ на въстаницитъ, противникътъ свободно си служеше съ телефони, телеграфи и желѣзници. Противникътъ най-редовно даваше нареждания въ провинцията и получаваше съобщения отъ тамъ. Движението на влаковетъ и разпространяването на буржоазния печатъ бѣха пѣло сърушение за въстаницитъ. Това тръбва да ни напара да се замислимъ сериозно за желѣзничаритъ и печатаритъ“.

Въ края се казва: (Чете) „Въстаницитъ презъ септемврий не сѫ били подготвени психологически за жестокооститъ на гражданската война и за сложността на артилерията“.

А най-накрая се казва: (Чете) „Презъ всичкото време на въстанието не е вършена почти никаква политическа работа. Великодушнето на нашитъ другари е стигнало до престъпление, че дори не сѫ извършили и арести на явни мѣстни политически противници“.

„Работнически вестникъ“ отъ септемврий, брой 34 — не се казва датата — като говори въ статия четвърта и последна за революционната подготовка на бъдещето въстание, на края казва: (Чете) „Само въоръженето на трудящитъ се маси, и преди всичко на партийнитъ хора, тръбва да бъде една акция, за която тръбва да се направятъ всички материални жертви. Какъ може да бъде спокоенъ онзи другаръ, който още стонъ съ празни ръце и не напредне и последнитъ си материални сили, за да се снабди съ необходимото му оръжие, за да може наистина въ всячки борби да стонъ готовъ и сигуренъ начело“.

„Самоворъжжавайте се другари! Снабдявайте се съ оръжие, но го пазете отъ откриване и вземане, както и отъ разваляне“.

Въ резолюцията, взета въ петия конгресъ на Комунистическия интернационалъ по отношение на Българската комунистическа партия, като се говори за грѣшитъ на въстанието, въ пунктъ втори се казва (Чете) „Българската комунистическа партия призна грѣшката си презъ юнскитъ дни 1923 г., когато българската буржоазия загуби властта и издигна бѣлгвардейската диктатура, и когато централниятъ комитетъ на партията издигна погрѣшния лозунгъ и погрѣшната тактика за ненамисане въ борбата. Чрезъ героичната си

борба през септември партията разчисти пътя за правини на сторенитъ гънки. Но претърпяното поражение показа, че партията не бѣ достатъчно завладѣла масовото движение и не бѣ подготвена технически и военно въ борбата притовъ врага.

Въ пунктъ 4 се казва: (Чете) „Особено значение има въ България приложението тактиката на единния фронтъ въ борбата противъ Цанковото правителство. Значителни маси отъ българскитъ селяни се организираха въ тѣи наречения „Земледѣлски съюзъ“, въ които съществуваха и съществуваха две течения — дѣшница и лѣвица. Господствувашето по-рано дѣсно течение въ Земледѣлския съюзъ, което се отнасяше на селскитъ чородажии и водѣше съюза по единъ фалшивъ пътъ, изгуби сега влиянието си, и въ Земледѣлския съюзъ сега е господствуваше лѣвото течение“.

Въ края на пунктъ 5 се казва: (Чете) „Борбата на македонскитъ работници и селяни за национално освобождение трѣба да бѣде водена отъ комунистическата партия, заедно съ комунистическитъ партии въ Югославия и Гърция“.

А въ пунктъ 6 се казва: (Чете) „Изборитъ — за окръжни и общински съветници — показаха, че въпреки упражняваната отъ Цанкова тероръ, българскитъ трудящи се маси вървятъ съ комуниститъ. Четническото движение въ България, което е резултатъ отъ неопосомния гнетъ на правителството, е признакъ, че въ страната не е настъпило никакво спокойствие. Вътрешното икономическо положение въ България също тъй изостря борбитъ. Българската партия, следователно, стои предъ перспективата за една нова борба за събаряне на Цанковото правителство и организирането на едно работническо-селянско правителство“.

„Въ резолюцията на Комунистическия интернационалъ, като се говори за цѣлия святъ, за България се казва: (Чете) „Комисията по българския въпросъ предлага, следъ подробенъ докладъ, да се засилитъ партийнитъ организации и връзкитъ съ работническитъ и селянски маси, да се развие активна дейностъ и да се използва националистичниятъ въпросъ“.

Въ единъ таенъ позивъ по случай убийството на шокония дѣмо х. Димовъ, съ надсловъ: „Убитъ е Хаданята“, се казва: (Чете) „Отново съ потонени въ трауръ беднитъ трудящи се въ българскитъ и македонски градове и села. Цѣ съумѣятъ тѣ, обаче, скоро презъ барикадитъ отъ труповетъ на своитъ най-сѣкини братя да извоюватъ свободата на работническо-селянско България и Македония. — Отъ Централния комитетъ на Българската комунистическа партия“.

Заедно съ това се развива и друга една конспиративна литература — това е тайната конспиративна литература на анархиститъ. Презъ юли месецъ тѣ издаватъ единъ листъ подъ надсловъ „Безвластие“, който нѣма нужда да ви чета цѣлия; важно е заключението: (Чете) „Борбитъ за този идеалъ — анархическия — трѣба да се възпитатъ въ духа на солидарността, равенството и свободата. Новата сграда трѣба да построимъ върху камъкъ. Ние пращаме нашия анархистически привѣтъ на българскитъ работници и селяни и имъ заявяваме, че въ борбата имъ за хлѣбъ и свобода сме съ тѣхъ“.

Въ една дълга и широка статия на анархиститъ подъ надсловъ „Какво трѣба да се прави“, най-накрая се казва: (Чете) „За политическото преустройство на обществото ние считаме годна само системата на федерализма, взаимното съглашение между свободнитъ общини. Като вземемъ българскитъ работници и селяни на възстание противъ капитализма и държавата, ние имъ сочимъ единъ новисонъ идеалъ за живота, който не трѣба да забравяме въ борбата“. Споредъ тѣхъ, обществото е болено и трѣба да се лекува. Има дълбока язва въ материалния животъ на обществото — капитализмътъ, и дълбока язва въ духовния животъ — държавата“.

„Работнически вестникъ“ отъ септември свършва най-накрая съ следната поставена въ кавички мисль: „Въоръженото на буржоазията срещу пролетариата е най-голямиятъ, най-важниятъ фактъ на днешното капиталистическо общество“.

Азъ цѣмамъ време, г. г. народни представители, да ви занимавамъ съ цѣлата литература, доколкото я притежавамъ — възможно е правителството да притежава повече — относително подготовката на едно възстание. Считамъ, обаче, за дълъгъ да кажа, че самоунието, упоритостта и надеждитъ на комуниститъ-революционерите и организаторите сѣ такова само въ България. Въ досегашнитъ опити, където комуниститъ сѣ завладѣли властта, тя имъ е

давана даромъ. Никѣде съ оръжие, никѣде съ подготовка на въоръжено възстание Комунистическата партия не е взела политическата власт — нито въ Русия, нито въ Унгария, цѣтѣ страни които ни дадоха картината на комунистическитъ общества животъ. Въ Русия знаете какъ комуниститъ взеха властта: поради абдикацията на пѣстрия и разбърканъ кабинетъ, който дойде следъ провалянето на царизма. Въ Буда-Пеща комуниститъ взеха властта, защото министъръ-президентътъ Кароли я даде една нощъ на Бела Кунъ, следъ като се бѣше отчаялъ отъ тежкитъ условия на Трианонския договоръ.

Г-да! Ако това е вѣрно, нека българскитъ комунисти се откажатъ отъ този фанатизъмъ — да държатъ въ постоянно напрежение, което изтощава, и партия, и народъ, и държава, и органитъ на властта, за да можемъ да заживѣемъ тихъ, миренъ животъ. Революционитъ смесени, жестокоститъ, които ставатъ при потушаването на четническитъ възстания и ловенето на разбойничитъ и политическитъ участници въ тѣзи чети, хвърлятъ едно петно върху нашия животъ; но тѣ ставатъ, и за тѣхъ трѣба да отговаря най-вече оня, който иска по този пътъ да създаде едно възстание. Москва поддържа нашитъ революционери; азъ не искамъ да се спирамъ на даването пари, защото не е господствувашето, то не е изключителното условие, което подтиква къмъ тази страшна работа. Има фанатизъмъ, има комунистическа преданостъ, има идеализъмъ въ тѣзи, които конспириратъ и подготвятъ възстанията. Това не сѣ само нехранимайковци; това сѣ интеллигентни и талантливи хора, които заслужаватъ уважение, но за които, споредъ мене, общественитъ въпроси сѣ поставени въ тъмнина. По случай 10-годишнината отъ обявяването на свѣтовната война Комунистическия интернационалъ отпрати къмъ цѣлия святъ единъ позивъ. Ето тая много хубаво напечатана на български конспиративна брошура, може-би печатана въ чужбина; въ нея се говори същото това, което се пише въ тия цитати, които ви дадохъ. Като се прави единъ обстойнъ, бихъ казалъ изчерпателенъ, анализъ на цѣлото международно положение, на играта на капиталистическитъ сили въ цѣлия святъ, на силитъ на комунистическитъ партии навсякъде, и като се говори противъ пасифиститъ, казва се: „Въоръжавайте се, навлизайте въ казармитъ и тамъ търсете привърженици; научете солдатитъ, които служатъ на буржоазната държава, че въ решителния моментъ тѣ трѣба да измѣнятъ и че ние крѣпимъ нашата червена армия, за да може тя да обслужа борбитъ въ разнитъ страни, когато вдигнатъ възстание.“ Това е единъ позивъ, който се отпраща къмъ цѣлъ святъ. Комуниститъ въ България сѣ намѣрили за нужно да го разпространяватъ тайно. Азъ не съмъ чель на български друга така добре и съ таква голѣми дарби написана брошура по външитъ и вътрешни въпроси. А трѣба да знаете, че това оказва въздействие, че то дава резултати: комунистическитъ петорки и привърженицитъ на комунистическото възстание ежедневно растатъ.

Ако всичко това е така, трѣба ли да бѣдемъ обладани отъ оня оптимизъмъ, съ който до известна степенъ ни се говори, въ тронното слово? Трѣба ли да живѣемъ съ самоувереността на правителството? Трѣба ли да считаме, че това наше вътрешно положение не предизвиква известни въпроси, които и други пътъ сѣ били разисквани тукъ, по на които не е било дадено решение?

Единъ отъ тия въпроси е тоя за залазане вътрешния редъ, по не само съ органитъ на Вътрешното министерство и Обществената безопасностъ. Трѣба да тръгнемъ по пътя на молитъ за създаване на една по-силна армия, чиего военно устройство ще бѣде гаранция за вътрешния миръ и за правилния политически животъ въ нашата страна, а не да увеличаваме само съ по 3 хиляди души сегашната армия. Като партия, които се боримъ помежду си, ние не можемъ да се респектираме взаимно. Тѣзи, които държатъ властта, могатъ да се увличатъ, а и тия, които се борятъ противъ властта, също могатъ да се увличатъ. Оня голѣмъ и могъщъ арбитъръ, какъвто бѣше войската въ миналото, днесъ вече не съществува. За жалостъ, днесъ нѣкои искатъ да я използватъ чрезъ намирането ѝ въ общественитъ борби — нѣщо, което би я похабило. Азъ мисля, че въ това отношение има средства, които правителството би-трѣбвало да използва: всичкитъ данни и доказателства, които досега ни даватъ разкритията за готвени възстания и революции въ България, да се представятъ тамъ, където правителството знае и да се настоява, да се иска щото България да има наборна армия. И други пътъ сме поведнали тоя въпросъ и ако сполучимъ въ него, тогава считамъ, г. г. народни представители, че ние ще бѣдемъ единичката страна на Изтокъ

— както по-рано пишеше Буске във една своя книга за България — която може да пропътува всички чужденецъ, без да се почувствува застрашенъ, отъ каквото и да било — страна на най-голяма вътрешна сигурност. Отъ това ще порасте нашия кредитъ, автоматично ще се дойде до разискване и благополучно разрешение на всички останали политически въпроси. Това проявено невежество, особено отъ тъй наречената западна демокрация, да не иска да се занимава съ въпроса за военното устройство на една държава, е източникътъ на политическата разбърканост и на политическата криза, въ която пъшка цѣла Европа, всичкиятъ нейни държави поотдѣлно. Дали ще имаме милиция или наборна система, каквато имаме по-рано, това не важи, но всички граждани трѣбва да има право да брани българския порядъкъ, да брани българскитъ закони, щомъ като тѣ бждатъ гласувани и щомъ като болшинството отъ народа се съгласи да имъ се подчинява.

Между това ние виждаме, че вътрешното положение на страната ни се рисува отъ нѣкои срѣди като такова, което не бива да се счита застрашително. Азъ чухъ уважаемия г. Малиновъ да казва, че трѣбва да забравимъ миналитъ грѣхове на политическитъ противници. Той каза: „Нали трѣбва да вървимъ напредъ — трѣбва да прощаваме“. Азъ зная неговото благородство и разбирамъ величието на тая руска душа, която носи той. Но азъ се боя именно отъ това, че г. Малиновъ е много добъръ и носи тази руска душа.

Има ли пъкъ за компромисъ? Който познава българския комунистъ — младежътъ, който страда отъ немотия, който се чувствува правъ когато иска да протестира, който се чувствува оправданъ предъ себе си и предъ Бога може-би, когато иска да се организира и да създаде по-добро общество — който отъ васъ знае силата и енергията на българскитъ комунисти, ще се съгласи, че това сж най-изпеченитъ и най-добритъ революционери. Азъ говоря само за комунистѣ, защото хаотичниятъ и разбърканъ съставъ на Земледѣлския съюзъ днесъ не представлява никаква сила. Една частъ отъ него е при комунистѣ и тѣ добре я организиратъ; друга частъ се колебае, трета частъ се оправдава, четвърта е при г. Драгневъ. И азъ считамъ, че е една грѣшка да се говори сега за значението на тая партия, защото тя си има своята вътрешна криза. Нека я оставимъ да си я изживѣе по своему. Г. Драгневъ има вече повече организации, отколкото сегашния Земледѣлски съюзъ. Той каза: „Не искамъ никога да ми се бърка, азъ си познавамъ стоката, азъ ще дѣла мърпата отъ здравото“. Ние сега говоримъ, както каза и г. Сакжзовъ, че трѣбва да се приближимъ до тѣхъ, но конкретно какъ, кога и по какъвъ начинъ, не казваме. Ние знаемъ, че тѣ сж една голяма частъ отъ нашия народъ, ние не искаме да отблъскваме тѣхната сила, ние не имъ предричаме гибелъ; тѣ ще изплаватъ въ политическия животъ, но тѣ сж въ единъ път на оздравяване и нека се занимаватъ съ своитъ вътрешни работи; отъ тѣхъ дори трѣбва да очакваме съ доблестъ да заяватъ: „Г-да! Ние се занимаваме съ оздравяването на съюза, той имаше грѣшки, ние сами ще си ги поправимъ, ние сме голяма партия, има какво да губимъ, има какво да остане. Азъ считамъ, че въ политическитъ комбинации за осмирение на страната, Земледѣлскиятъ съюзъ поради тѣзи причини, не може да бжде оценяванъ и за него не може да се държи смѣтка.

Г. Носовски (з): Тамъ е грѣшката на г. г. Малиновъ и Сакжзовъ, че забравиха Националъ-либералната партия.

Д. Ньорчевъ (л): Ние, Националъ-либералната партия, не искаме да ни замѣсватъ въ комбинациитъ на правителството, защото ще чуете моята речъ до край и ще видите, че азъ ще бжда, където трѣбва, много по-силенъ и то съ факти спрѣмо правителството, отколкото вие смѣтате.

Съ този пасажъ, който дава поводъ да се говори за вътрешната политика, въ който се говори за сътрудничество между елементитъ, които искрено обичали народа си и пр. и пр., се изчерпва всичко, което правителството е казало по вътрешната политика.

По външната политика, г-да, пасажитъ въ отговора на тронната речъ започватъ съ една фраза, че народното правителство се радва какъто външното положение на страната е добро. Азъ считамъ, че до радостъ работата не е дошла и че да казваме, че се радваме е пресилено. Да, добро е външното положение на страната, но такова каквото е, то не ни създава радостъ. Азъ не считамъ, че външното положение на България може да се нарече съвсемъ

добро, не защото правителството нѣмаше достатъчно енергия и сила да го направи такова, но защото има още обективни условия, които пречатъ България да бжде гледана отъ победителитъ и отъ факторитъ на Европа тъй довърливо, както ние искаме. Политическата система, по която е уредена сега Европа, не може да бжде разрушена за нашъ кефъ. Ако Франция, като баща и като водачъ на малката Антанта, съ своето желание да отдѣли себе си отъ Германия и отъ Русия чрезъ една бариера отъ държави отъ Северното море до Бѣлото, върши една своя политика, ние не можемъ да измѣнимъ тая политика, защото тя почива на съглашения и съ Югославия, и съ Гърция, и съ Ромъния, и съ Чехословакия, и съ Польша. Ние не сме взели предъ видъ въ тази система. Дали тази система ще успѣе, това не е наша работа; дали това е една политическа стратегия за гаранция на резултатитъ отъ победата, азъ не искамъ тукъ да преценявамъ, но тази политическа система пречи, щото България да бжде гледана добре, защото тази система е създадена съ огледъ България, Унгария, въобще онѣзи, които участвуваха въ войната противъ Антантата да бждатъ изолирани и срещу тѣхъ, чрезъ тая система, да се взематъ известни гаранции. Но азъ считамъ, че тази система е едно повторение отъ миналото, което сочи на известни голѣми, бихъ казалъ, исторически грѣшки. Ако България бѣше повѣрена по-рано на Петербургъ, ако руската държава разполагаше съ Балканитъ, ако днесъ вмѣсто Петербургъ имаме Бѣлградъ, това показва, че интереситъ на западнитъ демокрации, или на Парижъ, или на победителитъ спрѣмо България сж твърде ограничени. Тѣ, може-би, се диктуватъ отъ нуждитъ на сигурност или отъ нуждата за продължение приятелството между онѣзи, съ които заедно победителитъ сж воювали. Това е единичката, главната причина, за да не може България, съ което и да било днешно свое правителство, дори и съ дружбашитъ, дори и съ Оббова начело, да бжде елементъ отъ тая политическа система и да бжде покровителствувана отъ победителитъ, защото и въ Парижъ, и въ Бѣлградъ знаятъ, че никой нѣма достатъчно сили въ единъ важенъ исторически моментъ да унизи единъ народъ или да си играе съ него, както си иска. Поради това ще има къмъ насъ недовѣрие. Дали това недовѣрие ще процѣлжи, дали тая политика ще бжде смѣнена ние не можемъ да обсъждаме. Азъ считамъ, обаче, че освенъ тая причина за недовѣрие има и друга, именно дейността на частъ отъ българскитъ емигранти-дружбаша, дейностъ, която се проявява въ Бѣлградъ, въ Прага и въ Парижъ. Извънредно енергични, следящи отъ сутринъ до вечеръ всичко, което може да се каже за България и противъ България, тѣзи хора считатъ, че трѣбва да провалятъ всичко правителство: на Цанковъ, на лѣвъ блокъ, както ще ви цитирамъ, на г. Малиновъ, на каквато и да било политическа комбинация, въ която тѣ не влизатъ. Дейността на тия хора спрѣмо България е страшна. Тѣ ругаятъ всичко буржоазно — служатъ си съ този терминъ. Въ една статия на заграничното издание на „Земледѣлско знаме“ отъ 12 септември т. г. озаглавена „Болшевишката“ — думата „болшевишка“ е въ кавички — „опасността въ България“, става дума за лѣвъ блокъ и най-накрая въ курсивъ се казва: (Чете) „Царъ Борисъ приготвяла една промѣна въ кабинета, целяща не въстановяването на народния суверенитетъ и парламентарния режимъ, а превърнянето управлѣваната диктатура отъ ръцетъ на Цанковата въоръжена шайка отъ убици въ ръцетъ на тѣхнитъ помагачи, както това се иска на българскитъ псевдосоциалисти, радикали и демократи. Ето защо ние предупреждаваме европейската демокрация и върху тая нова подлостъ на кобурската династия и крѣпката я реакция“. Тѣ никого не оставятъ. Тѣ предупреждаватъ всички денъ европейската демокрация, че който да вземе властта, той нѣма да представлява народния суверенитетъ. Трѣбва да я взематъ тѣ, и тѣ ще представляватъ българския народъ, тѣ ще представляватъ интереситъ на България предъ чужбина, тѣ ще внесатъ омиротворение. Съгласете се, г-да, че това е една политика на озлобление, една политика на партизанско гонение, за която би трѣбвало да се съжалява. И още повече да се съжалява затуй, защото на тѣзи статии се обръща внимание. Въ Чехия, като изключимъ в. „Народни листи“, цѣлата останала преса дава мѣсто на всичко, каквото говори г. Оббовъ. Така е въ Парижъ, така е въ Бѣлградъ. Азъ не се сърдя, че Оббовъ и Коста Тодоровъ така действуватъ, ако тѣ могатъ да иматъ довѣрие на всички тия мѣста по пътя, по който вървятъ. Трѣбва да се констатира съ смѣлостъ и да се каже открито, че и други наши срѣди искатъ да вървятъ по този пътъ и да ги измѣстятъ. По този въпросъ не е удобно да се спирамъ, затуй защото неминуемо ще

зачекна нѣща, за които не бива да се говори. Но да се спра за моментъ на тая чувствителност на нашето правителство, на тая чувствителност на пресата, която го поддържа, и на пресата, която му е опозиционна за всичко, което говори Коста Тодоровъ и Оббовъ.

Какво значи, че Оббовъ напишалъ нѣщо противъ Цанковото правителство или противъ всички други партии, които го поддържатъ? Защо да бждемъ тѣй чувствителни, тѣй внимателни къмъ тая пропаганда, която, очевидно е, че е пропаганда партийна, платена, безчестна? Насъ ни съветватъ приятели на България: „Идете въ чужбина, вие тамъ отсѣтствувате“. Г. Малиновъ каза: „Нека излѣзе външниятъ министъръ, нека излѣзе царьтъ въ чужбина“. Добре, да излѣзатъ, но да спорятъ това, тѣ трѣбва да си подготвятъ срещитѣ, тѣ трѣбва да намѣрятъ своитѣ приятели. Бива ли да ги излагаме на унижение? Трѣбва ли да излагаме на унижение министъра на външнитѣ работи, който и да бжде той, или нашитѣ представители, които и да сж тѣ? Трѣбва ли да даваме на Европа тая картина? Оббовъ и Коста Тодоровъ знаятъ за всѣкото нѣщо да кажатъ, следятъ за всичко, каквото става въ нашия животъ. Напр. тѣ сега сж издали една книга на чехски — „Звѣрствата на българската реакция“. Това е странно нѣщо. Вжтре не е оставено нищо едно антирефиле отъ българската преса, въ което се говори за насилне по изборитѣ, нищо едно име отъ убити, клани или недоклани дружбани и комунисти. Венчко това е преувеличено, написано е на единъ страшенъ езикъ. Тая книга е издадена на нѣколко езици. Вжтре има портретитѣ на всички бивши дружбански министри, които сж починали, има и портрета на министъръ-председателя Цанковъ „страшани“ и най-после една карикатура на царъ Борисъ и отдолу „Борисъ Последни“. Всичко това се дава на чужденцитѣ. Съгласете се, че тая литература, която се разпространява въ чужбина, за която тукъ има агенти, които даватъ данни, които тайно ходятъ по нашитѣ села, е литература тѣй же бунтовническа и страшна, както и комунистическата литература. На мене лично не ми прави впечатление какво ще кажатъ въ Бѣлградъ, въ Прага или въ Парижъ. Защо? Защото днесъ едно общо европейско обществено мнение отсѣтствува, защото Европа е забъркана, защото всѣки гледа да оправя себе си и защото факти, по които могатъ да обвиняватъ насъ, българската буржоазия, можемъ да дадемъ за всѣка страна на Европа — по-голямъ и по-страшни, отколкото сж тукъ. Но е неприлично и недостойно ние да се бъркаме въ живота на други, а е ужасно, когато българитѣ не виждатъ какво става въ чуждитѣ страни, въ странитѣ въ които живѣятъ, и даватъ на вестникари и на злоумишено настроени спрѣмо насъ политически неприятелски материалъ да ругаятъ. Кого? Да ругаятъ българската реакция. Нима днешното правителство, което е толкова много ругано, не намѣри въ себе си инициатива — то е мързеливо, споредъ мене — да събере всички ония факти, които дружбанскитѣ режими ни даде? Ужаснитѣ убийства, които ставаха — напимѣръ убийството на дѣдо Симеонъ Кочански, закланъ и хвърленъ въ чувалъ, както и другитѣ убийства; практиката, цѣли общински съвети да се хвърлятъ презъ време на изборитѣ въ ватворитѣ; побонщата, общиятъ страхъ да се пктува по жельзницитѣ и когато се чуе, че има единъ пиянъ дружбашъ, всички да бѣгатъ и влака да спира — нима за тѣзи факти нѣма кой да каже две думи въ чужбина, ами само се псуваме тукъ? Какъ разбирате вие отношенията съ чужбина? Какъ защитавате вие? Като пращате тамъ хора елегантни, хора вежливи, хора добре възпитани, които говорятъ прилично, които даже замълчаватъ нѣщо, защото всетаки е станало въ България? Ако на Чехия е нужно да знае звѣрствата на българската реакция, нека знае звѣрствата и на дружбашката реакция. Ние можемъ да ги кажемъ, но правителството нѣма чутне за това. Но цѣмъ като правителството се е отказало да води полемика съ емигрантитѣ, защо дава видъ че е впечатлительно? Нѣма по-добро нѣщо, което може да се извърши отъ едно правителство, освенъ да постави блокада за тѣзи слухове и за тѣзи псувни, които идатъ отъ чужбина и да държи смѣтка, когато задъ тѣхъ стоятъ и официални срѣди, да се напомяни така, както му е реда, чрезъ нашитѣ посланици, че не бива официални срѣди да взематъ участие, че не може председателътъ на единъ създъ въ Чехия, както бѣше случая съ председателъ на сѣда въ Таборъ, да позволи — защото това не му позволява и процедурата — да се псува и царя, и България, и управлението въ България. А той го позволи. Тамъ обвиниха, че царьтъ е съучастникъ въ убийството на Райко Даскаловъ, че пълномощниятъ ни министъръ въ Чехия е съучастникъ, че Цанковъ е съучастникъ. Реагираха ли тѣзи хора, реагира ли

правителството? Не забравяйте, че силно правителство не е онова, което проявява сила спрѣмо вътрешнитѣ си противници, а онова, което проявява достойнство спрѣмо чужбина, когато го газятъ. Това значи силно правителство — правителство, което се държи достойно. Тукъ не се псува само Цанковъ и намѣстницитѣ му, които искатъ да управляватъ следъ него. Е, какво даваме ние на чужбина? Пктя за реагирането не е пктя на пресата, а да се посочи, да се каже и на самитѣ правителства, които покровителствуватъ подобни нѣща, че това не бива да става. Покройнитѣ Стамболовъ, които нѣкога водеше препирни и войни лючти съ цѣла Европа, не се побоя само заради една лжливна телеграма на „Хавасъ“, да изхвърли посрѣдъ мощъ кореспондента и на Цариградъ. Това значи силно правителство. Ние искаме, ние радѣмъ, ние очакваме правителство, което и да бжде то, което ще защити достойнството на българското управление.

Между това, ние цѣло лѣто слушаме да се повтарятъ следнитѣ думи: Ерио, Макдоналдъ, Обществото на народитѣ, западна демократия и пр. и пр. Какъвъ смисълъ се влага въ тѣзи нѣща? Очевидно, тѣзи, които постоянно говорѣха за живота на Западъ, чакаха пѣкаква опора отъ тамъ, която може да послужи за уреждане на нашитѣ работи. Но между това полка лека Европа се нарежда, а ние вървимъ къмъ безредици. На Лондонската конференция, чрезъ която се даде голѣма манифестация на западната демократия, Макдоналдъ и Ерио държахъ голѣмитѣ си речи. Трѣваше да се уреди въпроса за стопанското положение на Европа, отъ което уреждане зависи и политическото. Кой го уреди? Уреди го тѣй наречения пиянъ Девисъ. Какво значи това? Американцитѣ казаха: трѣбва да се опредѣли колко може да плати Германия; тя трѣбва да има фискална цѣлостъ, индустриална целостъ, Руръ трѣбва да се освободи; Франция трѣбва да знае какво може да впише въ своя бюджетъ като доходи отъ репарации, за да може да оправя своето стопанство. Ерио отиде тамъ и каза: нѣма да се говори за мирния договоръ. Съгласиха се. Това бѣше условнието, за да има партийно споразумение въ Франция. И когато чрезъ плана Девисъ се уреди стопанското заздравяване на Европа, кой може да му даде друга оценка, освенъ оценката, която се дава — че отново американскитѣ капитализъмъ уреди борбитѣ на Европа, на европейската демократия, като позволи свободната игра на капитала и на капиталистическитѣ сили? Западната демократия бѣше бламирана: резултатитѣ отъ конференцията въ Лондонъ показаха какъ тя е бламирана. Не трѣбва това, което се казва политическо равноправие, да се бърка съ социалното равноправие, съ социалната демократия. Тамъ, където нѣмаше политическо равноправие, то се получи благодарение борбитѣ на демократията. Но ние у насъ го имаме. У насъ ние се боримъ — за какво — за оигъзи малки и дребни реформи, чрезъ които може да има стопанско спокойствие и вътрешенъ редъ. Западната демократия ли трѣбва да ни уреди? Трѣбва ли да търпимъ и това положение, че французски вестници да ни закачатъ по отношение на нашитѣ политически партии? Не. Презъ това лѣто и пресата на правителството, и опозиционната преса се пѣлихъ съ разни спорове по нѣща, които мнозина не разбираха и мнозина превратя ги тѣлкуваха. Ние трѣбва да бждемъ заети съ себе си. Организацията на мира на великитѣ държави е тѣшна работа; организацията на вътрешния и външния миръ у насъ е наша работа. Ние не можемъ да намѣримъ помощъ другаде, освенъ въ самитѣ насъ; на насъ тукъ, колкото сме, принадлежащи къмъ разни партии, е оставена България. Добри или лоши, свирепи или милостиви, както и да ни наричатъ, както и да ни очакествуватъ, ще намѣримъ ли сили да излѣземъ отъ кризата? Презъ тая сесия ще ни поставятъ законопроекти за сжпютната, за икономическата криза въ България и ние трѣбва да разрешимъ тия въпроси по пктя, който Европа ни даде.

Г. Сажжовъ, вѣрещъ на своята доктрина, каза: „Трѣбва вмѣштелство на държавата, трѣбва еталнизъмъ“. Другъ ще дойде и ще каже друго нѣщо. Не искаме да се спирамъ на тѣзи въпроси сега, защото конкретно ще ги обекждаме при отдѣлнитѣ законопроекти. Но да забравимъ подражанието, маймунджулука, защото дружбанитѣ, които излизатъ отъ самия народъ, който най-добре познаватъ този народъ, приеха закона за данъка върху дохода, само защото билъ най-справедливиятъ и приетъ въ чужбина, а народьтъ го отхвърли. Това е единъ шамаръ за насъ, които подражаваме, които не искаме да разбираме себе си така, както сме въ сжщностъ. Ние не сме европейци, г-да — запомниме това добре; ние не можемъ да станемъ европейци отведнѣжъ. И оня, който у насъ ще иска да се чувствува напълно европейецъ, ще бжде нещастенъ. Това е може-би и

трагизъмът на много интеллигентни хора. И ако не можем да бъдем такива европейци, нека търсимъ източници за нашитъ идеи въ недрата на нашата действителност. И западната демокрация, и Обществото на народитъ, доколкото то е инструментъ на победата, и отдълнитъ правителства, и голъми политически фигури, какъвто е Ерио или Макдоналдъ, не бива да ни ръководятъ. Между това презъ лѣтото ние видѣхме улицитъ на София облепени съ възвания: „Народитъ се пробуждатъ, народитъ се освобождаватъ, социализмътъ изпрѣва“. Вѣрно е обратното, социализмътъ залѣзва.

М. Донсузовъ (с. д.): Предателството залѣзва.

Д. Кьорчевъ (д. сг): Правителството въ тронната реч поменува и за своитъ успѣхи, които има въ Женева съ сключването на конвенцията за покровителствование и даване права на малцинствата въ Гърция и у насъ, и съ присъединяването ни къмъ конвенцията за международния арбитражъ Г. Малиновъ каза: „Да се надѣваме на международния арбитражъ“. Всѣки отъ насъ трѣбва да повтори: да вѣрваме и да се надѣваме. Друга оценка сега не може да се даде. Но конвенцията за Гърция очевидно ще възбужда спорове, защото едни считатъ, че е успѣхъ на правителството, а други считатъ, че тя може да ни нанесе и злини. Азъ считамъ, че тя е успѣхъ и заради туй, защото, какъвто и да еж политическиятъ побуждения на частната инициатива, която предизвика тази конвенция, този въпросъ съществуваше у насъ всѣки пътъ, когдетъ отъ тая трибуна и отъ други мѣста ние сме говорили за малцинства. Ние искаме изпълнението на договора по отношение на малцинствата. Тая конвенция е едно начало.

Азъ не искамъ да правя упреци, че тутакси следъ това пристигатъ още бѣжанци и че гръцкото правителство бѣше длъжно да спре или да каже на тия, които сж подали декларация да се изселватъ, да не се изселватъ, защото сега ще настъпни новъ режимъ. Азъ правя въпросъ отъ друго едно съглашение, което се постигна въ съвета на Обществото на народитъ. Въ едно тайно заседание на съвета на Обществото на народитъ се реши, военниятъ контролъ върху България по изпълнение военнитъ клаузи на мирния договоръ да бѣде засиленъ съ участието на представители отъ съседнитъ държави. Това съглашение, това решение на съвета на Обществото на народитъ, за което не се поменава въ нашия печатъ, и което е отъ естество на ново да създаде балкански капризи и недоразумѣния, азъ считамъ, че бѣше откушъ на тая конвенция. Още презъ времето на Стамбулския се повдигна въпросътъ за участието на съседитъ въ военния контролъ и съ една нота отъ месецъ мартъ 1923 г. се съобщаваше на правителството на Стамбулския: (Чете) „Тия нарушения създаватъ законни безпокоителства въ съседнитъ на България държави и ти подтихватъ да взематъ военни мѣрки“ — говорѣше се, че ние правимъ тайни маневри и се въоръжаваме — „които могатъ да доведатъ до тежки събития и да породятъ опасни усложнения“. Тогава се искаше да участвуватъ представители на съседнитъ държави въ военния контролъ, но този воененъ контролъ по договора за мира е поставенъ въ известни срокове, които отдавна сж изтекли. Защо се повдига този въпросъ? Защо е това недоверие къмъ България? Наново се преплитатъ балканскитъ проблеми. Тая конвенция въ Югославия бѣше зле преценена, гръцкото правителство бѣше ругано. Тѣ я посочиха като начало на една политика, на една ориентировка, която започва върѣчки голѣмитъ надежди на силитъ върху българското правителство, че то ще стои нѣкакъ си спокойно, докато се нареди Балкантъ отъ другитъ. Трѣбва ли при това положение, при което изникватъ толкова преплетени, мъчни балкански въпроси, ние да осъдимъ тая конвенция или да я одобримъ, да се надѣваме, че чрезъ нея ще насадимъ екзархията, ще покровителствуваме малцинствата, или ще правимъ политика на сближение съ Гърция и пр и пр.? Не. Азъ се въздържамъ да говоря по нея, защото България е слаба и защото тѣзи конвенции, когато се сключватъ между слабъ и силенъ, не създаватъ голѣми права на слабия. Това ни сочи историята. Въ всѣки случай, по въпроса за малцинствата тя е едно начало на ревизия на онова положение, което досега съществуваше.

Ако прегледаме дейността на правителството по отношение на неговата външна политика досега, могатъ да се упоменатъ много неговитъ дѣла. Откажъ то е на властъ, откажъ управлява България, правителството по отношение на Югославия сключи една конвенция съдебна, една конвенция за екстрадиция, една конвенция за безплатна ме-

дицинска помощъ, подписа единъ протоколъ за реквизициитъ, реституциитъ и за секвестра на българскитъ имоти и плати за него 300 милиона лева.

По отношение на Гърция правителството миналата година започна преговори много важни, за които ние не знаемъ какъ сж свършени — преговоритъ за интернирането на българското население отъ Тракия въ Тесалия и въ островитъ. Кой възвърна това население, къде е то, какъ се свършиха тѣзи преговори — мъчно е да се научи отъ печата.

Сега имаме конвенцията за покровителство на малцинствата, а презъ останалото време действуваше конвенцията за доброволното изселване — една мъчителна за насъ конвенция, за която ще говоря когато дойде да ратифицираме сключената въ Женева конвенция. Тогава ще си поприказваме много интересни нѣща за членоветъ на тая българо-гръцка конвенция, за нейнитъ бюджети, за които е твърде ревниво Външното министерство и не иска да ни даватъ точна смѣтка; на насъ, народнитъ представители, то се мъчи да откаже погледа на контролъ.

Съ Ромъния се водиха преговори за секвестра на българскитъ имоти, съ Турция започнаха преговори — спрѣха. Какъ се водиха, никой нищо не знае.

Съ Америка се сключи една конвенция за натурализация, една конвенция за екстрадиция; размѣниха се протоколи съ Египетъ, съ Швеция по взаимна търговия и да се смѣтатъ двѣтъ държави подъ режима на най-благодетелствуванитъ.

Правителството сключи единъ протоколъ и се съгласи да плати окупационенъ дългъ отъ 25 милиона лева златни т. г., макаръ че Солунското примирие казава, че България не е окупирана и нѣма да бѣде окупирана. И сега, когато ние заседаваме, въ Цариградъ се откри конференцията по опредѣлянето частитъ на задълженията, които всѣка една държава поема съобразно взетата територия отъ турската империя, именно частитъ отъ *Dettes publiques*. Отъ насъ се иска да платимъ, защото сме взели Кърджалий, Мехомия, Петричъ, Герна Джумаля. Това задължение все таки произхожда и отъ съглашенята още отъ първата война. Но отъ насъ искатъ да платимъ още и за това, че сме държали окупирана Тракия. Както на насъ не ни признаха по договора, че не сме оставили благоустройствени работи въ Македония и Моравско — макаръ че договорътъ казава, че се плащатъ само повредитъ и за тѣхъ се прихващатъ работитъ на благоустройството — за окупацията на Тракия, въ която оставихме и благоустройство, се искатъ пари. Колко пари мислите? 2½ милиона лири, 50 милиона златни франка, които приблизително правятъ 1 милиардъ и 300 милиона лева. Правителството има единъ месецъ да отговори, да възразява. То ще намѣри сили да възразява. Но то трѣбва да дири и нашата подкрѣпка. А тѣзи преговори и начити на обсъждане на тѣзи въпроси стоятъ нѣкакъ скрито. Азъ запитахъ въ комисията по отговора на тронното слово г. министъръ-председателя: „Какво знаете по това?“ Тамъ бѣше и г. Ляпчевъ, и всички вдигатъ раце и казватъ: „Не знаемъ“. Е. кой знае? Началникътъ на държавнитъ дългове ли? Кой разиска тѣзи въпроси? Вие не давате законопроекти, а имате парламентарни комисии, които работятъ цѣло лѣто. Вие искате да скъпимъ времето на правителството. Ние имаме данни, обаче, че известни въпроси правителството дори не ги подлага на публично обсъждане, не ги знае, а то се нуждае отъ нашата подкрѣпка, защото по този въпросъ отъ комуниститъ до дѣшницата на правителството ще има единодушие. Най-после, този режимъ на постояннитъ предизвиквания, залашвания трѣбва да ни плаши. Дали той е само една финансова операция, или има нѣкаква политическа подкладка? Ние искаме да разберемъ, какво се преследва съ тѣзи безумни искания да се плаща. Защо е този § 122 отъ договора за миръ, който казва: „Отъ време на време междусъюзническата комисия ще изпитва платежеспособността на България“? Този въпросъ го уреди Германия, която повдигаше омразата на цѣлъ свѣтъ, този въпросъ го уреди Австрия — получи заемъ; уреди го Унгария, макаръ режимътъ на Хорти да се талкува като реакционенъ — министърътъ на външнитъ работи Белленъ го уреди; Турция не плаща нищо. Ние се боимъ когато ни предизвикатъ да плащаме: може да ни окупираатъ, казватъ вие, и ако ни окупираатъ ще взематъ повече, отколкото ни искатъ. Това не е вѣрно. Въ този пунктъ, по тѣзи въпроси ние искаме силна властъ, г. Цанковъ. Ние ще подкрѣпимъ тази властъ. Ние не можемъ безумно да плащаме пари, защото ги нѣмаме. Ако ни шаговаратъ съ тѣзи плащания, ние очевидно не ще можемъ да имаме нито индустрия, нито общини съ свои бюджети, нито държавата

ще има уравновесен бюджет. Дайте да се борим! Протегнете ръка! Ние не искаме да стоим във вашата власт. Ние искаме да създадем обществено мнение, което общо да подпомага разрешението на тези въпроси. Коя е причината, че ти не се изнасяш, че за тях не се приказва?

Г-да! Върно е, че вътрешно и външно ние пръжживяваме една криза: външно ни гонят и наши и чужди, вътрешно се гошим помежду си. Но отъ този водовъртеж, при скъп почти на всички балкански държави, ние ще излъзем първи. Нито Гърция, нито Сърбия, нито Ромъния могат тъй скоро да се излъкуват отъ своето вътрешно положение. Като се вземат предъ видъ особеноститъ въ управлението и вътрешния политически животъ на балканските държави, може да се каже, че другитъ не ще могат да се измъкнат тъй бързо, както ние: ние имаме единъ здравъ, трудолюбивъ народъ, който въ решителнитъ и тежки моменти, които преживява, замъня разума и програмитъ съ инстинкта, за да се запази редътъ, за да се запази страната. Колкото и да сме незрълни политически не бива да товаримъ този народъ поради тези му ценни качества съ задължения и не бива да се отказваме отъ голъмия си дългъ да пазимъ неговото достойнство.

Ние се боимъ отъ Европа, боимъ се и отъ пресата на опозицията — собствено, правителството се бои. Да вземемъ единъ примѣръ: начинътъ, по който се преследватъ четитъ, разбойническитъ отряди на комунисти или анархисти, които обиратъ по пшаницата. Дава се малко по-голяма власт на одѣлни отряди, които ги преследватъ. Съ тази власт се злоупотрѣблява; и азъ да съмъ, ще злоупотрѣбля, защото водя война. Но правителството се бои да каже: обявявамъ военно положение въ еди-коя си област. — „Какво ще каже Европа? управляватъ съ военно положение. Какво ще каже г. Костурковъ? Той ще почне да ви ругае“, казвате вие. Ами той ще се съгласи, ще се съгласи и г. Пастуховъ и други, че не може четата на Георги Янчевъ да се преследва съ прокурори. Не може панагорскитъ разбойници да се преследватъ съ силитъ на Пловдивския паркетъ. А вие не можете да вземете отъ казармата войници току тъй. Защо се боите да обявите военно положение въ тези мѣста? За да не ви кажатъ, че сте реакционери? Вие управлявате, г-да; вие ще възбуждате негодувание въ нѣкои срѣди, васъ ще ви мразятъ; вапитъ добродетели, ако имате такива, ще се ценятъ отъ историята. Чувствайте дълга си като министри, които трѣбва въ известни моменти дори да станатъ курбанъ за този народъ.

Азъ присъствувахъ на общинскитъ избори въ Бургазъ и слушахъ какъ се четатъ недействителнитъ бюлетени: „Да живѣе Георги Янчевъ! Да живѣе Грудовъ! Да живѣятъ нашитъ спасители! Ние ще ги пазимъ!“ Въ повече отъ десетки бюлетени се говори: „Ние ще ги пазимъ, ще ги закриляме отъ разбойническата власт“. Та това не е държавя! Кой ви забранява да вземете мѣрки? Искаме наборна войска, искаме предъ Европа да се посочи, че сме страна на реда. Този редъ трѣбва да се установи съ закони; законитъ ще опредѣлятъ какъ трѣбва да става всичко. Слабостта на правителството е въ тази боязнь: „Какво ще каже опозицията, какво ще каже Оббовъ, какво ще каже западната демокрация?“ Съ тези празни думи сериозна работа не се върши.

К. Пастуховъ (с. д.): И отъ васъ ги е страхъ! Какво ще кажете вие?

Д. Кьорчевъ (н. л.): Каквото да кажемъ, г. Пастуховъ, тѣ не бива да ни обръщатъ внимание, защото гледаме отстрана. Ние сме длъжни да кажемъ нашата дума, а вие сте длъжни подъ ваша отговорност да вършите вашата работа. Но когато се касае за общата сигурност, г. Пастуховъ — и за вашата, и за моята сигурност — вие нѣма да откажете подкрѣпата си. Вие ще кажете, че това военно положение не е за правене на избори, за преследване на политически противници, а е за да се запази вътрешниятъ редъ, чрезъ който ще търсимъ кредитъ отъ вънъ. А сега виждате какви брошури се разпространяватъ — ругаятъ и Васъ, г. Пастуховъ, и радикалитъ, и всички, които сж били въ правителството следъ 9 юний. Въ тези брошури се казва, че всички сж злодеи, разбойници. И този приятель, издательтъ Лещовъ, който изпраща брошуритъ, казва: „Кръвта не се измива, сънувалъ ли септемврий?“ Той даже се заканва въ посвещението, което прави.

Г-да! Насъ фразата ни направи страхливи въ политиката. Въ историята фразата е играла роля, но такава фатална роля, каквато игра въ България, азъ не зная да е играла въ друга страна. Въ такава тежко време, въ как-

вото управлявате, вие не можете да прилагате голѣми програми, не можете да удовлетворявате такива социални искания, каквито може да има въ една програма, написана въ спокойно време, преди войнитъ. Вие се колебаете. Това се дължи на състава на правителството, на недостатъчното време за него да абсорбира, да асимилира всичко, което е центробъжно — нѣкакъ си да се омѣси. Вие ще изпълнявате вашата програма, когато му дойде времето за програми. Днесъ или имаме едно тежко вътрешно положение, или сме добре. Но общо е възгласътъ, пълни сж симптомитъ, че ние имаме лошо вътрешно положение.

Азъ считамъ, че по социалната политика на правителството, по стопанскитъ му реформи ние не сме сезирани, ние не сме предизвикани да си кажемъ думата. Сжко въ отговора на тронната речъ не ни се посочватъ законопроектитъ, които правителството ще внесе. Запазваме си правото да говоримъ по тия въпроси, когато тѣ бѣдатъ поставени на дневенъ редъ. Но ние считаме, че този недостатъкъ на тронната речъ — да не ни се посочватъ конкретно законопроектитъ и мѣроприятията 14 дена следъ откриване на Народното събрание — е голѣмъ недостатъкъ и той трѣбва да бѣде съзнатъ.

Говори се, че времето било скъпо, прави се упрѣкъ, че само въ България времето не се цени. Кому се правятъ тия упрѣци? Ние искаме експедитивна Камара, ние искаме дори по-малко да заседаваме; ние искаме въ комиснитъ, където сме по-примирителни и където нѣма нужда отъ театралност, повече да работимъ. Правителството трѣбва да има инициатива за тия нѣща — нека ни ги даде. Ето защо тоя текетъ на тронното слово ни предизвиква, безъ да искаме, да бѣдемъ строги, предизвика и тая критика, която трѣбваше да се направи на правителството. Убеденъ съмъ, че тая критика ще послужи и за самокритика въ правителството. (Ржкоплѣскания отъ националь-либералитѣ)

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Има думата народниятъ представител г. Владимиръ Поповъ.

В. Поповъ (з): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Вземамъ думата, за да изкажа мнението и становището на групата, която представлява Земледѣлския народенъ съюзъ тукъ, въ Парламента. Понеже г. Кьорчевъ отведе повдигна въпросъ за Бога, азъ неволно се пренасямъ въ една отъ голѣмитъ столица на Европа, където единъ денъ имахъ случая да видя какъ една многохилядна тълпа отъ богомолци, колѣничила предъ олтаря на най-голямия, може-би храмъ въ свѣта, съ ридания и сълзи, съ вдигнати къмъ Бога ръце търсѣше пѣтя къмъ неуведаемото, безсмъртното и спасението. И до сега, г. г. народни представители, още звучатъ въ ушитъ ми онѣзи тонове на трогателната молитва на тоя хубавъ, нечуванъ библейски псаломъ: „In iniquitatibus conceptus sum et in peccatis conceptus me mater mea, miserere, o Domine“. Порази ме обстоятелството, че хилядното множество отъ богомолци намиратъ истинския пътъ къмъ спасението въ съзнанието за собственото си прегрѣшение. „Въ престѣпление съмъ зачатъ и въ грѣхъ съмъ роденъ, прости ми, о Господи“, казва тоя псаломъ. Това е истината: „О, Боже, прости ми“.

Свѣтътъ, г. г. народни представители, говорѣ дълго за войни, воюва, и следъ като потопа себе си въ море отъ кърви и сълзи, разбра, че пѣтътъ, по който вървѣ, е пѣтъ гибеленъ за съвременната цивилизация. И като разбра това, стѣписанъ той спрѣ на кръстопѣтя и потърси изходъ, потърси пѣтица къмъ обновление и спасение. И въ тоя случай, струва ми се, пѣтътъ на просвѣтата, на истината е този, който ще го отведе къмъ спасението. Нека откриемъ нашитъ болни души предъ животворнитъ лъчи на истината, нека признаемъ собственитъ си прегрѣшения, и азъ съмъ дълбоко убеденъ, че ние ще оздравѣемъ.

Не съмъ дошълъ да правя впечатление. Имамъ скромното желание да кажа нѣколко истини върху повдигнатитъ съ отговора на тронното слово политически и обществени въпроси. И като ви моля да имате преди всичко предъ видъ споменатото отъ мене — че истината е истинниятъ лѣкъ на болнитъ ни — нека ме прости този, който не би могълъ да понесе истинитъ, които въ този случай азъ бихъ казалъ.

Предъ насъ, г. г. народни представители, е отговора на тронното слово. Азъ не се сърдя, че съгласно установенитъ традиции въ нашия Парламентъ, правителството си е усвоило правото да взема последно думата. Азъ уподобявамъ тронното слово на бюджета, съ тая само разлика: въ бюджета правителството е длъжно да открие въ най-

малки подробности състоянието на нѣщата, а въ тронното слово то може да ни представи единъ портретъ-ескизъ безъ всѣкакви подробности — зависи отъ състоянието на обектива на неговия фотографически апаратъ. И ако правителството, вмѣсто да си служи съ вѣрния, съ здравия фотографически апаратъ, си послужи съ калейдоскопъ, напр., за да представи положението на нѣщата по-картинно и по-примамливо, толкозъ по-лошо за него. Ние имаме свой фотографически апаратъ и позитивитѣ отъ неговитѣ снимки сж на лице: това е животътъ, както ни се представява той — лошъ или добъръ. Нека, прочее, да пристѣпимъ къмъ сравнението на картинитѣ, които дава нашиятъ политически фотографически апаратъ и този на правителството, изразенъ въ неговия отговоръ на тронното слово.

Ние наблюдаваме въ отговора на тронното слово три важни положения, които се изразяватъ въ следното. Тамъ се казва, първо, че усилията на правителството за запазване вътрешния редъ и спокойствие даватъ благоприятни резултати, и че въпреки усилията и опититѣ на нѣкои срѣди да гласнатъ страната по пътника противни на нейното демократично развитие, масата отъ българския народъ проявила ценно хладнокрѣвие и мъдростъ.

Второто положение е, че външното ни положение е добро, великитѣ сили ни подкрѣпятъ, развитието на Обществото на народитѣ се посрѣща съ симпатии, и че подлинсътъ на България е единъ между първитѣ въ протокола на петото заседание на това Общество. Между другото, казва се, че народното представителство веѣкога е подкрѣпяло усилията на правителството за затвърдяване приятелскитѣ отношения съ съседитѣ по пътя на мира и взаимното разбиранетство.

Третото важно положение въ отговора на тронното слово е казаното въ него, че за възстановяване на нормалния редъ на нѣщата въ страната, е безусловно необходима взаимната търпимостъ и сътрудничество. Това сж тритѣ положения, които азъ съ моитѣ скромни сили ще се опитамъ да разгледамъ.

Г. г. народни представители! Въ отговора на тронното слово се казва, че усилията за запазване вътрешния редъ на страната даватъ благоприятни резултати, съ една речъ казано страната се намира въ миръ. Ако това е вѣрно, ние питаме кратко, ясно и недвусмислено: отъ кога датира това? Защото отъ 9 юний дори до вчера отъ върховетѣ на управата непрестанно се твърдѣше тѣкмо противното. Не единъ път ние сме били свидетели, какъ отъ върховетѣ на тая управа — отъ министерскитѣ мѣста — ни се заявяваше, че масата на българския народъ е революционизирана въ нейното мнозинство, . . .

Нѣкой отъ сговориститѣ: Не е вѣрно!

В. Поповъ (з): . . . че ние преживѣваме единъ революционенъ периодъ. Даже г. министърътъ на вътрешнитѣ работи не единъ път ни е заявявалъ, че той се чувствува несигуренъ, както въ време на война. Кое, следователно отъ тия две положения е вѣрно? Въ миръ ли се намираме ние, или въ размирие? Наистина, народитѣ — ведно съ българския — въ своето обществено развитие действително преживѣватъ единъ опасенъ завои. Но въ процеса на това политическо и социално преустройство явленията за миръ и размирие, какъ така ненадейно, изненаданно и необяснимо се пораждатъ? Какъ да си обяснимъ, че днесъ сме въ миръ, когато вчера сме били въ размирие? Какъ да си обяснимъ, че масата отъ българския народъ, която вчера бѣше бунтарски настроена, днесъ е мъдра, хладнокрѣвна и толкова спокойна, че правителството въ своя отговоръ намира за необходимо даже да ѝ благодари? Кое следователно, отъ всичко това е вѣрно, отговорътъ не ни обяснява. Ние отъ своя страна дължимъ, обаче, да заявимъ и констатираме, че и двѣтѣ тия положения сж вѣрни.

Обаче, азъ ще кажа, че въ страната, въпреки хладнокрѣвието и неизчерпаемата търпимостъ на българския народъ, едно размирие съществува. Щастливъ, обаче, ще се чувствувамъ, ако респективниятъ министъръ, който отъ това мѣсто ще даде своитѣ обяснения по отговора на тронното слово, представи доказателства за противното. Това, по мое скромно мнение, обаче, азъ мисля, че не ще му се отдаде, защото животътъ ни поднася данни, които поставятъ въ твърде лоша свѣтлина усилията на правителството да установи нормалния порядѣкъ на нѣщата въ страната.

Г. Кьорчевъ казва, че въ отговора на тронното слово не е засегната социалната политика на правителството, следователно, той не намира за необходимо да говори сега по това, а ще чака времето, когато за това ще бждатъ вне-

сени надлежнитѣ законопроекти. Мене ми се струва, г. г. народни представители, че когато въ отговора на тронното слово централната мисль е мисльта за установяване миръ въ тая страна, въпросътъ за социалното положение на страната, за нейното стопанско положение, голѣмиятъ въпросъ за гладъ, за скѣпотията и спекулата е въпросъ, на който преди всичко ще трѣбва да се отговори въ отговора на тронното слово. Отдавна историята отнесе въ своитѣ архиви факта на 9 юний. Въ ушитѣ ни още звучатъ, г. г. народни представители, високитѣ лозунги, възвестени презъ ношъта на 9 юний, че България трѣбва да бжде надъ всичко, че трѣбва да се установи потѣпканата политическа и гражданска свобода, че трѣбва да се установи социалната хармония, нарушена отъ личната диктатура на този или онзи, че трѣбва да се възроди, да се закрѣпи угасналото съзнание у масата за правовъ редъ и законностъ, че трѣбва да се барикадира ненаситния стремежъ къмъ спекула и безчовѣчна експлоатация, къмъ трупане на богатства, за да се обнадежди измамениятъ и да се избършатъ сълитѣ на осѣрбения и разплакания, че трѣбва да се даде хлѣбъ на гладния. Ето какво искаше да зарегистрира българската политическа история презъ ношъта на 9 юний. Задачата не бѣше лека, но затова пъкъ на правителството не липсваше нищо, за да ѝ даде единъ вѣренъ и точенъ отговоръ: елитътъ на българския умъ, магнатитѣ на българската политическа и обществена мисль бѣха впрегнати на работа.

Голѣмитѣ обещания, г. г. народни представители, предизвикаха на времето и голѣми надежди. Страната очакваше да се изпълнятъ въ дѣла възвестенитѣ лозунги. Потѣпнатитѣ въ нишета и мизерия маси очакваха хлѣбъ. Ние на първо време ще премълчимъ да отговоримъ на въпроса какво направи правителството, докѣде то оправда надеждитѣ на българския народъ по всички въпроси, зададени отъ времето и поставени доброволно отъ самото него. Нашата задача е да покажемъ съ нѣколко думи, какво свърши властѣта отъ 9 юний по най-голѣмия, по най-страшния въпросъ — въпроса за немотията, скѣпотията, гладъ, експлоатацията.

Ако за възстановяването на абсолютната свобода на печата, свободата на словото и на мисльта пречи доказаното стремление у нѣкои срѣди въ обществото да изкористятъ недоволството всрѣдъ маситѣ за явно противодържавни цели; ако за гарантирането на личната свобода и политическата законностъ пречи насаденото подъ чуждо влияние и вмѣшателство желание за анархия и смуть, ние искаме да знаемъ и да покажемъ на българското общество, г. г. народни представители, какво направи правителството по най-болния въпросъ — за прехраната и скѣпотията, при явната подкрѣпка на българското общество вътре въ Парламента и вънъ отъ него? Защото ако на общественото развитие по пътя на свободата и политическата законностъ има нѣщо да пречи, то по голѣмия въпросъ за прехраната и скѣпотията правителството отъ 9 юний имаше за опозиция срещу себе си само една шепка отъ заинтересовани богаташи.

Нѣкой отъ комуниститѣ: Само Петровитѣ.

В. Поповъ (з): Толкозъ по-лошо, ако е само Петровитѣ. — Ние знаемъ и схващаме, че за запазването на скрѣвенитѣ народни интереси на нашата държава, на държавата изобщо, дохождатъ моменти въ живота на народитѣ, когато става необходимо да се шкартиратъ нѣкои придобивки на демокрацията въ смисль да се запущатъ престѣжитѣ поплъзновения на известни обществени елементи по пътя на разрушението и анархията. Но ние не знаемъ, не можемъ да си обяснимъ и да разберемъ, какъ и защо въ това време се дава пълненъ просторъ и свобода на други данни и условия, които явно, очевидно и твърде недвусмислено пречатъ на удовлетворението на най-елементарнитѣ нужди на българското общество. Да се препълнятъ затворитѣ, за да се изпразнятъ горитѣ и пѣтищата отъ вулгарни и политически бандити — ние това разбираме; но да се изпразнятъ немилостиво джобоветѣ на тѣзи, които нѣматъ нищо, това ние не можемъ да разберемъ. А вѣрно, неуспоримо е, че надлъжъ и напиръ по цѣлата страна единъ е повикътъ: хлѣбъ! Този въпросъ, г. г. народни представители, е стоялъ откритъ още отъ първия денъ на властването на настоящата партия и като такъвъ той трѣбваше да ангажира всичкото внимание на правителството още отъ първия му день. Вмѣсто това, ние преживѣхме единъ дълъгъ периодъ отъ шестъ месеца, до свикването на Камарата, въ пълна индеферентностъ. До изборитѣ не се направи нищо, за да се облекчи несносното положение,

при което смъртно се огъваха маситѣ на българския народъ. Цѣли шестъ месеца новата властъ храни българското общество съ въпроса какъ да се състави Демократическиятъ сговоръ и кой да му бъде ръководителъ. Въпросътъ за скжпотията, въпросътъ за прехраната бѣше на заденъ планъ. И въ това партизанско кълчене на сговоръ и разговоръ, ще кажа азъ, зловещиятъ гений на спекулатата имѣ хубавия случай и доброто време да напълни много. Каси. Всички усилния, волни и неволни, на стопанския комитетъ, свиканитѣ една-две стопански конференции отъ министра на финанситѣ, всичката тѣхна работа едва можа по важностъ и значение да прескочи прага на заседателната стая.

Но гладниятъ не губи надежда и понеже правителството не можеше да даде хлѣбъ, подхранваше надеждитѣ. Свиканата Камара обещаваше плодovitа дейностъ. Трѣбваше да се събори цѣлото законодателство на миналото и върху нови основи да се създадатъ едни планини отъ блага. А въ туй време мизерията долу растеше, и понеже никой не умираше още по улищата, правителството отъ 9 юний намѣри за по-удобно да превърне Парламента въ Сорбона на научни диспути, ползата отъ които бѣше да се откриятъ скрититѣ недостатѣци на рогатия добитѣкъ и да се даде свобода на тѣзи, които тикнаха България въ най-голямѣми катастрофа.

Х. Пуневъ (с. д): Много весело казано.

В. Поповъ (з): Може да е казано весело. — Въ края на крайщата, едва ли не въ последния заседателенъ денъ на миналата сесия, се създаде законъ, за който ние навремето си казахме нѣщо, по който днесъ по своята материя и същество не представлява и не може да представлява обектъ на нашата критика. Азъ казвамъ само, че резултатитѣ сж налице: скжпотията продължава и страната се застрашава отъ гладъ. Положенieto съ нѣщо не се измѣни, макаръ че въ страната съществува законъ за прехраната, единъ комисаръ и безбройно много подкомисии и комисии, които по формулата на висшата химия търсятъ да намѣрятъ най-евтинъ хлѣбъ. Отстранявайки, избѣгвайки пълното вмѣшателство на държавата въ разрешението на най-голямия въпросъ, за прехраната, законътъ за прехраната ще остане една мъртва архивна принадлежностъ, която нѣма да нахрани никого. Доказателствата сж на лице, и понеже резултатитѣ сж твърде отрицателни, ние не можемъ освенъ да осъдимъ една подобна политика.

Българското общество, г. г. народни представители, има всякото право да знае дали то действително може да разчита на известни подобрения на своето плачевно положение, и ако правителството искрено и сърдечно мисли да направи това, българското общество въ този случай иска да знае за смѣтка на кого ще стане това подобрение. Изразенитѣ въ педобенъ, както ви казахъ, видъ грижи на правителството относно разрешението на голѣмия въпросъ за прехраната, възбуждатъ въ бедствующитѣ маси, производители и консоматори, неволно въпроса: по този начинъ правителството на Демократическия сговоръ кому служи? Ние не бихме задали, г. г. народни представители, този въпросъ, ако предъ насъ ежеминутно не се манифестираше, че партията Демократическия сговоръ е дошла на властъ по силата на нѣщата, за да се възстанови нормалния поредѣкъ въ страната. Свообразниятъ начинъ обаче на решение на най-голямия въпросъ — въпросътъ за скжпотията — ни заставя, ни подпушва да търсимъ другаде мотивитѣ и целитѣ на правителството и, следѣйки неговитѣ разпорѣдби по отношение голѣмия въпросъ за прехраната, да запитаме още еднажъ: кому служи правителството на Демократическия сговоръ?

Следъ това, по редъ, г. г. народни представители, иле втората точка, която обръща всѣкиму вниманието: „Вншното положение е добро; великитѣ сили ни подкрепятъ. Развитieto на Обществото на народитѣ се посрѣща съ симпатии у насъ. Подписътъ на България е между първитѣ. Народното представителство поддрѣпи усилията на правителството къмъ затвърдяване приятелскитѣ ни отношения съ съседитѣ, следвани въ единъ пътъ на миръ и разбирателство“.

Така изразена горната мисль изглежда, че не ѣ липсва логика, обаче, по моето скромно мнение, тя не съответствува на истинското положение на нѣщата. Най-напредъ нека бждемъ справедливи, нека благодаримъ на правителството, че то си е спомнило за съдействието, което народното представителство му е дало въ усилията — да възстанови и да поддрѣжа добритѣ отношения съ правителствата на другитѣ държави. Но резултатитѣ съ

всички тѣзи общи, ще кажа азъ — както е изразено и въ отговора на тронното слово — усилия далечъ не илюстриратъ вншното положение като много добро, защото, ако е таково, ние не можемъ да си обяснимъ много факти и явления въ отношенията ни съ съседитѣ, които едно подиръ друго дохождатъ още веднажъ да ни кажатъ, че изложенieto въ отговора на тронното слово по отношенията ни съ съседитѣ не е съвършено вѣрно.

Г. г. народни представители! Какъ бихме могли да си обяснимъ бѣгството на хиляди бѣжански семейства, които напушатъ Тракия подъ страпнатата угроза на единъ тиранически режимъ и търсятъ покривъ, подслонъ, помощъ и хлѣбъ при насъ? Надъ тѣзи, които не биха се съгласили да напуснатъ своитѣ огнища, се извършватъ страшни погроми. Търлисъ ще бжде единъ позоренъ, кървавъ белегъ за „добритѣ отношения“ съ нашата южна съседка. Да кажа ли за Добруджа? Едно 400 хилядно население, почъ ударитѣ на измѣненieto на глава VI отъ закона за Добруджа отъ 1913 г. — измѣнение, наложено отъ депутата Пинета — българското население въ най-богатата наша провинция се обезземлява, като неговиятъ имотъ се раздава на обезземленитѣ трансилванци. По тоя случай даже може днесъ да се цитира мнението на единъ голѣмъ западенъ вестникъ, който повече отъ насъ може би оплаква съдбата на нашитѣ сънародници въ Добруджа. Нѣма нужда да чета.

Обжадатъ се: Кой вестникъ?

В. Поповъ (з): Дейли Хроникълъ. — Азъ съмъ положително увѣренъ, че ако глава VI отъ закона за Добруджа отъ 1913 г. бжде приложена въ всичкитѣ ѣ точки и запетай, както азъ познавамъ този законъ, не ще мине много, г. г. народни представители, и презъ границата на Добруджа ние ще видимъ десеторно по-голямѣми върволицѣ отъ нещастни българи, които да напушатъ своитѣ хубави огнища за да търсятъ подслонъ при насъ. Картината ще бжде много по-печална отъ тая, която представляватъ бѣжанцитѣ, идиши отъ Тракия.

Азъ не ще спомена и за резултата на комисията, която отъ една година заседава въ Букурешъ по въпроса за освобождение секвестриранитѣ имоти. Готовността на българското правителство да заплати една огромна сума по този въпросъ не може да разреши въпроса въ положителенъ смисълъ. Не искамъ да кажа, че нѣмаше добра воля въ българското правителство. Не, азъ некамъ да покажа, че ромънското правителство не искаше въобще да преговаря по този въпросъ, въпреки неговото особено неудобно международно положение, таково, въ каквото то се намира подъ ежедневиитѣ угрози на руския юмрукъ. Даже и при туй положение нашата северна съседка не иска да ни направи и най-малкитѣ услуги.

Човѣкъ неволно се запита: договоръ ли нѣмаме, или въ този договоръ нѣма клауза за меншествата? Има и едното и другото, нѣма обаче силата на настоящето правителство, която сила именно тамъ се вижда, както каза и г. Кьорчевъ — по отношение решенията на въпроси отъ вншенъ характеръ. И днесъ повече, отколкото всѣкога другъ пътъ, може за България да се каже — ще ми позволите — латинската приказка *rebus sic stantibus*, договорътъ си е договоръ, има право този, който има по-голямѣ сила. Бита, смазана, унижена, подтисната отъ прекомѣрни репарационни задължения, България едно подиръ друго плаща, когато въ сжщитѣ случаи на други плащатъ.

Азъ ще премълча — защото върху това по-обстойно г. Кьорчевъ се спрѣ — за даденитѣ 25 милиона швейцарски франка, следъ като бѣхме дали 400 милиона за окупационенъ дългъ, въпреки съществуващото положение, че България никога не е била окупирана страна, защото истината говори съвършено противното. Азъ съмъ въ състояние да ви представя оперативни заповѣди, които говорятъ, че следъ Солунското примирие България не само че не е била окупирана и противница на силитѣ отъ съглашенieto, но е била дори и съюзница. Следователно заплащането на 25 милиона швейцарски франка се явява като плюсъ тежестъ на българската казна.

Това догѣждае тоже може да ни подпушне, че мисльта въ отговора на тронното слово за особенитѣ добри и приятелски отношения съ нашитѣ съседѣ и велики сили не е точно така, както е изразена.

Азъ нѣма да съобща и за платената глобална сума отъ 300 милиона лева на сѣрбитѣ за направената реквизиция въ Македония, въпреки всички постановления на мирния договоръ, защото малко преди това гръцкото правителство тоже бѣше повдигнало единъ въпросъ, обаче тамъ, ние

можемъ да признаемъ, че правителството имà добрия успѣхъ да бѣде отхвърлено това искане на грѣцкото правителство: Българското правителство, бидейки принудено да отнесе въпроса къмъ постоянния Хагски международенъ съдъ, спечели процеса. Така, струва ми се, ако бѣше постъпило правителството и по въпроса за глобалната сума отъ 300 милиона лева, платима на Сърбия, българското правителство би могло да спечели.

Азъ намирамъ, че по външната политика на страната правителството не представлява своята сила действително такава каквато е и каквато въ действителностъ по силата на мирнитѣ договори по въпроси отъ договоренъ характеръ би могло да я прояви.

Г. г. народни представители! Има също единъ нагледъ дребенъ случай, който илюстрира какъ българското правителство не желае даже и тогава, когато е право, да се освѣтлятъ въпроситѣ предъ българското общество така, както съ тѣ. Ставаше въпросъ: не може ли да се предизвика една международна анкета за стопанското и финансово положение на страната и да се докаже, че България не е въ състояние да плати наложенитѣ ѝ репарационни задължения. И въ услуга на този въпросъ единъ голѣмъ чиновникъ у насъ издаде едно изложение за нашето материално, стопанско и финансово положение, което на времето си можà да намѣри мѣсто въ голѣмото английско списание „Near Jst“. Правителството отъ своя страна намѣсто да премълчи по този въпросъ, че ние сме успѣли въ единъ случай да изнесемъ истинското положение на нашето финансово и стопанско състояние предъ външния свѣтъ — намѣсто да направимъ това, казвамъ, — нашето правителство направи свѣршено нищоженъ извадки и ги помѣсти въ своя официозъ „La Bulgarie“. Нѣщо повече, въ другия брой същото правителство направи официални изявления, че направеното изложение за стопанското и финансово положение на страната, излѣзло въ страницитѣ на „Near Jst“, е за смѣтка на самия авторъ, то е негово лично мнение.

Всичкото това показва, г. г. народни представители, че по известни въпроси, по които ние бихме могли да имаме известни успѣхи, правителството се бои да застане крѣпко и здраво на своитѣ крака.

Азъ ида на последния въпросъ, г-да, и съ това свършвамъ.

Последниятъ въпросъ въ отговора на тронното слово бѣше, че „за въстановяването на нормалния редъ е необходима взаимна търпимостъ и сътрудничество“.

Г. г. народни представители! Азъ намирамъ, че вътрешното и външно положение на нашата страна въ настоящия моментъ не е по-добро, отколкото бѣше непосредствено следъ войната. Военната катастрофа на България не се отрази така далечъ, както нѣкои мислѣха, предполагайки, че България ще преживѣе съжитѣ събития, каквито Русия преживѣ.

България преодолѣ страшната криза презъ 1918/1919 г. благодарение и единствено на обстоятелството, че следъ военната катастрофа въ страната се указаха на лице готови обществени сили, съ необходимия мораленъ кредитъ, които и въ най-важния моментъ на нашия исторически и политически животъ успѣха да замѣстятъ компрометираниитѣ презъ време на войната и малко преди това стари партии. Това бѣха съществуващитѣ и неуправлявали до тогава демократически сили, изразяващи се предимно въ лицето на Българския земеделски народенъ съюзъ. Но това бѣше преди войната. Днесъ положението е малко по-друго.

Русия изгубила всичкитѣ шансове да революционизира западна Европа, насочва своитѣ погледи къмъ балканскитѣ народи, които тя страстно желае да болшевизира. България отъ своя страна, бита и унижена, потисната отъ страшни репарационни задължения, безъ друго представлява най-благоприятна почва за постижение на московскитѣ цели.

Днесъ повече отъ другъ пътъ България е застрашена отъ революция. Това заради менъ е истина. Ако политическата резерва, съставена отъ неуправлявалитѣ партии до войната можà да отерочи страшната политическа криза презъ 1918/1919 г., днесъ въ България повече отъ всѣки другъ пътъ се налага такава една политическа резерва.

Политиката, г. г. народни представители, въ държавния животъ — това е стратегията въ време на война. Както едната, така и другата опериратъ съ резерви. Единъ военна началникъ, който приема или открива сражение, безъ необходима резерва, неминуемо се подлага на волята на своя противникъ. Единъ общественикъ въ служба на върховнитѣ държавни интереси не обезлюдва никога лагеритѣ на своитѣ идейни противници.

Голѣмитѣ държавни кризи се избѣгватъ само тогава, когато въ опаснитѣ моменти на политическия животъ на

страната се намиратъ винаги палице обществени резерви, които биха били въ състояние да замѣстятъ властта, когато на нея е съдено да си отиде. Властта, обаче, отъ 9 юний и Демократическия сговоръ въ своето начало, като политическа микстура, съ изключение на Земеделската партия, разнебити всичкитѣ политически организации у насъ, безъ покрай туй да може да фасонира едно управление, каквото необходимитѣ условия на деня изискаха.

Освенъ това забележете, съществува стремление въ нѣкои отъ факторитѣ на Демократическия сговоръ, които не допускатъ или желаятъ да унифициратъ всички различни въ отделнитѣ политически организации въ самата власт и съ това се убива даже идейниятъ резервъ и въ самата власт. Ако, г. г. народни представители, Александъръ Стамболийски бѣше за физическото унищожение на своитѣ врагове, Александъръ Цанковъ се стреми къмъ идейното унифициране, изравняване на общественитѣ сили вжтре въ властта и вънъ въ живота. И ако Александъръ Стамболийски падна тогава, когато успѣ да вкара една Камара безъ опозиция, неговиятъ замѣстникъ безъ друго ще падне тогава, когато повѣрва, че той е успѣлъ да уедностави обществениитѣ групировки вжтре въ своята власт, въ Демократическия сговоръ и вънъ въ живота.

„Опозицията“ — казваше покойниятъ Петко Каравеловъ — „е една скъпа стока“. Лѣвицата въ партиитѣ, ще кажа азъ, е една необходима стока. Уви! Правителството отъ 9 юний запрещава вноса и на едната и на другата.

П. Палиевъ (д. ср): Като луксозни.

В. Поповъ (з): Да, като луксозни: заради васъ свободата на мнението е единъ луксозенъ артикулъ, не отъ първа необходимостъ: съ него може да се оперира вънъ отъ границитѣ и рамкитѣ на България.

Ние, г. г. народни представители, нѣмаме право да се мѣсимъ въ вътрешния животъ на Демократическия сговоръ до тогава, докогато идейната диктатура, насаждана вжтре въ неговитѣ срѣди, не засегне, разбира се, върховнитѣ отечествени интереси. Но ние не можемъ да премълчимъ неудоволствието, съ което правителството посредна всѣка инициатива за образуването на единъ общъ фронтъ срещу общата опасностъ за държавата — революцията. Даже правителство странно впечатление болнитѣ нерви, които правителството проявява при най-малкия белегъ за идейна борба срещу властта. Организитѣ на правителството не пропушатъ безнаказано нито най-малкия симптомъ на желание за разбирателство между застапалитѣ вънъ отъ лагера на властта обществени политически сили. Нѣщо повече: правителството желае да таксува като дѣло противонародно, портиводържавно всѣка инициатива за образуването на единъ общъ фронтъ за идейна борба срещу властта. Въ своето обществено развитие, г. г. народни представители, България е отишла много надалечъ, за да има смисълъ и мѣсто да се дѣятъ политическитѣ сили въ страната на предатели и отечествоопасители. Това бѣше нѣкога. Днесъ политическата борба е благородно състезание за постигане максимумъ обществени и народни блага, и ако върху арената на тази борба нѣкой се умори и компрометира, не трѣбва много съзнание и доблестъ, за да се оттегли, да отетжли навреме и намѣсто, защото иначе службата къмъ отечеството се превръща въ служба къмъ себе си. Това като е така, азъ се питамъ: има ли смисълъ зовѣтъ, аелитъ на днешната властъ за разбирателство и сътрудничество, когато четемъ статии като тази, публикувана въ в. „Свободна речъ“, въ която се казва: (Чете) „Опозицията, често пѣти твърде буйна, агресивна въ своитѣ печатни органи, завчера въ дебатитѣ по отговора на тронното слово не показа никаква склонностъ за атакуване управлението отъ трибуната на Парламента. Нейнитѣ представители се видѣха въ едно затруднително, почти комично положение, когато председателятъ на Камарата следъ първитѣ двама оратори покани нѣколкократно другитѣ парламентарни групи да се изкажатъ по отговора на тронното слово. Очевидно бѣше, че опозицията чувствава своето безсилие да намѣри шо-годе сериозни доводи срещу тази политика и че не е подготвена да изрече общи празни келтиви по адресъ на управлението“. Опозицията не била готова за това, че не налѣзла съ остри нападки срещу правителството тогава, когато правителството прави апелъ за по-спокойно отнасяне въ политическитѣ борби! Азъ намирамъ това твърдение за голѣмо безсмислие и не му давамъ стойността, каквато то иска да има. Напротивъ, вмѣсто изявления съ подобна памфлетна стойностъ, правителството по-добре би направило, ако вдигнѣше рѣка и

кажеше: *In peccatus conceptus me mater mea, miserere, o Domine!* (Ръкоплъскания отъ земледѣлците)

Председателстващъ д-ръ Б. Вазовъ: Има думата народниятъ представител г. Иванъ Каранджуловъ.

И. Каранджуловъ (д. сг): (Отъ трибуната) Азъ ще се огранича да говоря само върху една частъ отъ отговора на тронното слово, а именно върху четвъртата частъ, втората алинея, въ която се говори за подписанитѣ протоколи въ Женева. Какво значение иматъ тѣзи протоколи за България? Споредъ моето скромно мнение тѣхното значение се ограничава само въ влиянието, което тѣ ще упражняватъ върху емиграцията въ България на българитѣ, които се намиратъ вънъ отъ България. Вие знаете, г-да, че македонската, тракийската и добруджанската емиграция — особено македонската като най-многолюдна, както съмъ ималъ честта да говоря въ миналото — е двоико тежко за българската държава: тя е тежка по отношение на бюджета на българската държава; тежка е така също и по отношение на обвиненията и клеветитѣ, които отъ време на време дохадатъ противъ българската държава, противъ българското правителство, че то въоръжавало и изпращало чети въ съседнитѣ държави. Емиграцията въ България, безспорно, по отношение на бюджета съставя голѣма тежестъ. Вѣднѣму отъ васъ е известно — поне сега, когато нахлуватъ нови бѣжанци — че е невъзможно за българската държава, за българското правителство, за българския бюджетъ да удовлетвори всички нужди на емигрантитѣ; да се хранятъ гладнитѣ, да се обличатъ голитѣ и боситѣ, да имъ се дадатъ най-необходимитѣ нѣща за обзавеждане и особено да имъ се даде земя. Достатъчно ясно се доказа вече, че България не притежава земя, за да даде такива на бѣжанцитѣ, за да могатъ тѣ чрезъ работа да се прехранватъ. България дори не може да намѣри достатъчно земя, за да даде на онѣзи малоземлени, на които трѣбва да се даде такава по силата на новия законъ за трудовитѣ земеделски стопанства, който се прие отъ Народното събрание презъ миналата му сесия, а камо ли да намѣри земя, за да даде на бѣжанцитѣ, които нахлуватъ въ България. Преодоляването на тази язва е една невъзможностъ за българския бюджетъ.

Отъ друга страна идването и умножаването числото на бѣжанцитѣ въ България дава неправиленъ и неоснователенъ поводъ на съседнитѣ държави да се оплакватъ, че ужъ българската държава, българското правителство въоръжавало македонцитѣ и ги изпращало въ тѣхъ. Това оплакване е и несправедливо, защото доказано е отъ представителитѣ на великитѣ сили въ България, че това е невъзможно. Дори ако българското правителство би поискало да въоръжава чети, това е невъзможно за него, защото нѣма оръжия. Защото европейскитѣ контролѣ по отношение въоръженieto на България постоянно бди и знае не само колко револвери, ами даже и колко ножчета има въ България. Но чети има — има ги въ Сърбия, има ги въ Гърция: това обаче сѫ чети, произхождащи отъ тамошното население. Защо е оплакването? Защото съществуванетоъ тукъ на самата емиграция, която се нарича македонска, тракийска или добруджанска и която си говори свой езикъ така, както си е далъ Господъ, може би е едно празнене, защото желанието на държавитѣ, които се оплакватъ, е да претопятъ или утайтъ тамошното българско население; а мъчно се претопява или утайва това население помъ като има една българска емиграция, съществуванетоъ на която наумява на останалото население въ тия държави и на външния свѣтъ за неговата народностъ, езикъ, вѣра и шп. Азъ казахъ, повтарямъ и сега, че тѣзи две обстоятелства: тежестта за българския бюджетъ и обвиненията, които постоянно се сипятъ върху българското правителство, сѫ достатъчно основание, споредъ мене, да наложатъ на българското правителство дълга да иска да се освободи отъ тази емиграция. Не искамъ да кажа, че това трѣбва да се върши спрѣмо емиграцията като наказание или като нежелание да ѝ се помогне, като желание да се затворятъ границитѣ на България за нея, но помъ като българското правителство има основание да иска да се освободи отъ тая емиграция, то трѣбва да иска да се създадатъ онѣзи условия, които ще позволятъ на тая емиграция да се върне въ своитѣ родни оупища. Като отдавамъ голѣма важностъ на тѣзи две обстоятелства, за които споменахъ, и като намирамъ българското правителство въ правото си да иска да се даде възможностъ да се върнатъ тия емигранти по своитѣ домове, намирамъ, че за да може да стане това, трѣбва да имъ се даде възможностъ да намѣрятъ въ своето родно мѣсто елементарнитѣ права за тѣхното съществуване. Азъ особено

много обръщамъ внимание на второто обстоятелство на клеветитѣ, които отвреме навреме се сипятъ върху българското правителство, че то ужъ въоръжавало чети, и които клевети го каратъ да бѣде въ дефанзивно положение. Ако българската държава поиска да се освободи отъ тая емиграция и ако не се удовлетвори това нейно справедливо искание, тогава тя би могла отъ своето дефанзивно положение да премине въ офанзивно и да каже: азъ съмъ именно, която се оплаквамъ отъ това нахлуване на емигрантитѣ, азъ съмъ искала и постоянно искамъ да се освободя отъ това тѣхно нахлуване, дайте възможностъ на тѣзи хора да се върнатъ по своитѣ домове. Ето, въ такъвъ случай българската държава нѣма да се извинява, да се защитава, нѣма да дава удовлетворения, както миналата пролѣтъ, да арестува съ стотици македонци, за да може да се освободи отъ клеветитѣ.

Сега, какъ може да се облекчи положението на емигрантитѣ, които постоянно идватъ въ България? Онзи день, когато г. Сакъзовъ говори тукъ по поводъ отговора на тронното слово, препоръча българското правителство да се отнася не само къмъ правителствата, но и къмъ народитѣ, които чрезъ въздействие върху своитѣ правителства ще могатъ да допринесатъ за удовлетворение справедливитѣ искания на емиграцията. Тази идея е добра, но мене ми се струва, че едно правителство не може да се отнася къмъ народитѣ на другитѣ държави; правителствата чрезъ своитѣ органи се отнасятъ само къмъ правителства, а не къмъ народи. Тази мисль на г. Сакъзовъ ми наумява една малка история, която се случи преди нѣколко години — това бѣше въ режима на земледѣлцитѣ, въ Прага, дето престояхъ 2—3 дена. Секретарьтъ тогава на българската легация тамъ ми се похвали, че той толкова добре изучилъ чехския езикъ, че даже организиралъ събрания, митинги въ околността на Прага, на които говорилъ въ полза на земеделската партия. Чехскитѣ земеделски министъръ, като се научилъ за това, повикалъ го и му казалъ: „Г. Поковъ! Вие, чиновникъ на българската легация, си позволявате да правите митинги въ Чехия на чехскитѣ подланици: какво би станало, ако и азъ предпиша на моитѣ чиновници въ София или изпратя отъ тукъ лица съ назначение да правятъ митинги въ България?“ Поковъ му отговорилъ: „Азъ нѣмамъ нищо противъ това, г. министре“, но той му казалъ: „Вие може да пѣмате нищо противъ, но какво би казало българското правителство или чуждестраннитѣ легации?“

Но нека се върнемъ малко по-назадъ. Преди около 15—20 години една велика държава — Англия — направила единъ дипломатически въпросъ, когато напичатъ тогавашниятъ дипломатически тамъ представителъ бѣше си позволилъ чрезъ в. „Графикъ“, по единъ въпросъ, който интрузуваше България, но не се одобряваше отъ Англия, да каже нѣщо въ полза на България. Английското правителство, респ. английския министъръ на външнитѣ работи, като се научилъ за това, изведнажъ поиска отъ България да уволни немедленно своя дипломатъ В. „Таймсъ“ и други вестници казаха тогава: „Ние не можемъ да търпимъ тукъ чиновници отъ легации и посолства на други държави да правятъ агитации между напичитѣ подланици“. Съ тия два примѣра азъ искамъ да ви посоча, че не може да се вмѣши въ укоръ на българското правителство това, че то се отнася — ако действително се отнася — само до правителствата, а не и до народитѣ. Само народитѣ чрезъ представители могатъ да се отнасятъ къмъ народитѣ, само съсловия или групи на легални организации, каквито сѫ тѣзи на емигрантитѣ, могатъ да се отнасятъ къмъ народитѣ. И действително по въпроса за емигрантитѣ, за тѣхнитѣ права това е ставало отъ шестъ години насамъ. Писало се е за всички злочинства и злоупотреби, ставали въ Сърбия и Гърция, писали сѫ се също жалби, апели и протести до Обществото на народитѣ, до видни политически лица и водители на партии; до всички почти конгреси, които сѫ ставали въ чужбина, е било съобщавано всичко подробно отъ организацията на македонската емиграция въ България.

Напоследъкъ трѣбва да се признае, че въ полза на емиграцията бѣ идването тукъ на г. Вандервелда. Той не само посетилъ България, но видѣ съ очитѣ си бѣжанцитѣ, изучилъ въпроса основно и го направилъ достойно на цѣлъ свѣтъ чрезъ своето слово, чрезъ своето перо. Не преди много време той изложи въ Парижъ предъ изпълнителния комитетъ на лигата за правата на човѣка въпроса за бѣжанцитѣ. Г. Вандервелдъ, единъ човѣколюбивъ човѣкъ направилъ голѣмо добро, и азъ считамъ, че се дължи една голѣма благодарностъ отъ наша страна не само нему, но и на Социалистическата партия въ България, която го покани да посети България, съ което му се даде възмож-

ност да изучи отблизо бѣжанския въпросъ, което може само полза да принесе на българската емиграция.

Въ търсенето способности и начини да се помогне на това население, което е принудено да напуца своитѣ родни огнища, българската държава намѣри единъ способъ — донесе отъ Женева два протокола, подписани отъ една страна отъ пълномощния министъръ на Гърция, Политисъ, съ Обществото на народитѣ и отъ друга страна отъ нашия министъръ на външнитѣ работи, г. Калфовъ, тоже съ Обществото на народитѣ. Какво е значението на тѣзи два протокола? Каза се, че тѣхното съществено значение е това, че на малцинството въ Гърция се признава българската народност. Мисля, че същественото качество и същиятѣ полза отъ тѣзи два протокола не е въ признаването на малцинството въ Гърция, респ. Македония, българската народност, тѣй като заедно съ подписването договора за миръ още на 27 ноември 1919 г. се подписа и една конвенция между Гърция и България, въ която се признаваше това качество, българския характеръ на малцинството въ Гърция. Въ чл. 56, алинея втора, отъ мирния договоръ е казано, че България се задължава да признае постановлената, които главнитѣ съюзени и сдружени сили биха счели за умѣстни относително взаимното и доброволното емигриране на малцинствата. "Вие виждате, че въ тази втора алинея на този членъ не се говори за нѣкакъв български характеръ на малцинствата, а изобщо се говори за взаимното и доброволно изселване на малцинствата. Обаче речената конвенция отъ 27 ноември 1919 г. се базира, както на този чл. 56 отъ мирния договоръ, така и на едно решение, взето отъ сѣшитѣ велики съюзени и сдружени сили въ сѣщия денъ на 27 ноември 1919 г. Това решение именно е важно, защото съ него се признава българският характеръ на малцинството въ Македония, не само отъ Гърция, но и отъ великитѣ велики сили. Това решение казва: „Главнитѣ съюзени и сдружени сили, предъ видъ на чл. 56, алинея втора отъ мирния договоръ, считатъ за навременно, штоо взаимното и доброволно емигриране на етническитѣ малцинства по вѣра и езикъ въ Гърция и България да бѣде уредено чрезъ една конвенция, сключена между тѣзи две страни при условия, установени въ дневния денъ“. Ето, въ това решение на Обществото на народитѣ, като се говори за етническитѣ малцинства, за взаимното имъ и доброволно изселване, казва се: „Въ България и въ Гърция“. Значи малцинството, което е въ България е гръцко, а малцинството, което желае да се изсели въ България и се намира въ Гърция, т. е. въ Македония, е българско. Ето, съ тази конвенция българският характеръ на малцинството въ Гърция е признатъ. Прочее, ако има нѣщо ново въ новата конвенция, подписана тази година въ Женева, то не се състои въ признаването на българския характеръ на малцинството въ Гърция, а се състои въ друго нѣщо, именно въ съгласението за прилагане клаузитѣ за правата на етническитѣ малцинства по езикъ и вѣра. Туй е новото, туй е същественото и туй може да бѣде отъ голѣмо значение, ако действително се успѣе да се прилага.

Какъ се прилагаше конвенцията отъ 1919 г. досега? Тази конвенция е наречена, както и самото решение на великитѣ сили я нарича, „Конвенция за взаимното и доброволно изселване“. Г. Сакъзовъ оня денъ каза едно хумористично изречение — че доброволното и насилственото се преливатъ едно въ друго. Азъ ще кажа, че по отношение на тази конвенция става не толкова преливане, ами се върши едното вмѣсто другото. Въ конвенцията бѣше казано, че изселването ще бѣде доброволно, а въ действителност изселването става насилствено. Не само азъ казвамъ това, но още когато се публикува тази конвенция отъ 1919 г., европейската преса, особено оная отъ Парижъ, където се подписа тази конвенция, изрично писа, че целтъ, намѣренитѣ на тази конвенция е да се изселятъ българитѣ отъ Македония въ България и гръцитѣ отъ България въ Македония. Азъ считамъ, че ако великитѣ гръцки патриотъ Венизелосъ бѣше предвидѣлъ, че ще има поражение на гръцката войска отъ Турция и, следователно, Гърция ще бѣде принудена да намѣри мѣсто на 1.400.000 гръцки бѣжанци отъ Азия, твърде вѣроятно е, че не щѣше да си прави трудъ да принуждава българската държава да подпише такава конвенция, тѣй като, щомъ има 1.400.000 гръци бѣжанци отъ Мала-Азия отъ които дори една малка частъ да бѣдатъ заселени въ Македония, едва ли би имало нужда да се изпъжда българското население отъ Македония. Тази конвенция се прилагаше насилствено, и то въ двоякъ видъ. Едното насилствие бѣше морално, другото — физическо. Моралното насилствие се състоеше въ това, че не се признава на българското на-

селение въ Македония неговитѣ естествени човѣшки права: да говори на своя езикъ, да се моли на Бога на своя езикъ, като счита, че само тогава Господъ ще чуе неговата молба; да наставлява и да учи своитѣ дѣца на родния езикъ. Тѣзи права българитѣ ги нѣмаха. Тѣ бѣха парии, тѣ бѣха роби. Това бѣше мораленъ шегъ, достатъченъ за да застави по-интелигентнитѣ хора да бѣгатъ, да напуснатъ своето огнище и да отидатъ тамъ, където намиратъ тѣзи права. Но покрай това морално насилствие имаше и физическо. Трѣбва, обаче, да признаемъ, че физическото насилствие не бѣше така силно дотогава, докогато не стана нужда да се заселватъ гръцки бѣжанци отъ Азия. При тѣзи две насилствия какво ще бѣде влиянието на женевскитѣ протоколи? Азъ считамъ, че поне моралното насилствие ще престане, че морално насилствие не ще може да има заналпредъ, затова защото чрезъ тѣзи протоколи се признаватъ на българското население въ Македония тѣзи права, отъ които то бѣше лишено. То не можеше да живѣе, казахъ, защото не му се признаваха никакви права. Сега, обаче, като му се признаватъ правата, нѣма резонъ, нѣма причини да напуца своитѣ огнища, да дохожда тукъ и да води единъ мизеренъ животъ. Тѣй че много ще зависи отъ приложението на тѣзи протоколи. Като още виждаме нахлуване на бѣжанци, трѣбва да признаемъ, че както моралното насилствие, така и физическото насилствие съществуватъ. Ако се приложатъ протоколитѣ така, както трѣбва да се прилагатъ, тогава моралното насилствие престава, премахва се, но ако слѣдъ прилагането на клаузитѣ за малцинствата дохождатъ бѣжанци пакъ, това ще означава, че физическото насилствие още съществува.

Прочее, прави сѣ думитѣ на г. Маллиновъ отъ оня денъ: „Протоколитѣ, конвенциитѣ, спогодбата е само едно начало на проблемата за признаване правата на малцинствата, а не е разрешение на тази проблема, защото ако продължава нахлуването на българско население въ България и ако не остане въ Македония българско население, тогава нѣма да има и малцинство. Тогава за кого ще се прилагатъ тѣзи протоколи за правата на малцинствата?“

Нека ми бѣде позволено да кажа друго нѣщо. Признаването на правата става чрезъ протоколи, чрезъ едно съгласение, чрезъ една нова конвенция между България и Гърция. Истина е, че тукъ по срѣдата е Обществото на народитѣ. И при сключването на старата конвенция по срѣдата сѣ били самитѣ велики сили, които сега се представяватъ отъ Обществото на народитѣ, но поне сега сключването става тържествено, чрезъ доброволно съгласение. Значи това съгласение има една санкция отъ самото Общество на народитѣ, че ще може да се прилага подъ неговото покровителство отъ негови представители. Емиграцията очакваше друго нѣщо; тя очакваше не чрезъ конвенции, не чрезъ съгласения, чрезъ размѣна на протоколи, а самото Общество на народитѣ да вземе инициативата. Защото едно отъ съществениѣ задължения на Обществото на народитѣ е това — да работи за омилотворяването на свѣта, за да не се дава поводъ за нови войни, а пъкъ съществуването на неудовлетворени малцинства, е достатъчно основание, за да може да се запали искрата, отъ която да пламне пакъ нова всесвѣтска война. Тѣй че най-съществената длъжностъ на Обществото на народитѣ бѣше то само да прилага клаузитѣ за правата на малцинствата. Но Обществото на народитѣ и сега избѣгна отъ тази своя обязаностъ, както постоянно я избѣгваше. Когато организацията на македонската емиграция въ България се отнасяше съ неизброимо число апели и протести до Обществото на народитѣ, тя получаваше само отговоръ отъ секретаря, че е получилъ такъвъ протестъ, че е получилъ такъвъ апелъ, че ще се види какво може да стане по-нататкъ — и нищо повече. Благодарение на професоръ Мърей една комсия въ Обществото на народитѣ биде наговорена съ грижата да изработи единъ правилникъ; обаче прие се, че правата на малцинствата ще могатъ да се прилагатъ дотогава, докогато не би се нахърнилъ суверинитетътъ на държавата, въ която се намиратъ малцинствата. Изтъквано по-нататкъ, това означава, че друга държава, напр. България, да иска прилагането правата на малцинствата въ Сърбия, Гърция и Ромъния, то би значило вмѣшательство отъ страна на България въ суверенитѣ права на тѣзи държави. Това не означава нищо друго, освенъ затварянето на вратата за оплакване по приложението на клаузитѣ за правата на малцинствата. Защото ако една държава не може да повдигне въпросъ за прилагането на клаузитѣ за правата на малцинствата, то тогава кой другъ ще може да го повдигне? Легалнитѣ организации — Македонската, Тракийската и пр. — не могатъ да го повдигатъ, защото не съставляватъ правилство. Тогава кой другъ може да го повдигне? Избѣга-

лото, потъпканото население, то ли ще може да се отнесе до Обществото на народитѣ? Та на това население не се дава правото да говори на своя езикъ, камо-ли да се оплаква предъ Обществото на народитѣ! Ето ващо, казвамъ, очакванията на емиграцията, че самото Общество на народитѣ ще се заеме съ тази работа, бѣха напразни. Тѣй че отъ тази гледна точка протоколитѣ сѣ една голѣма придобивка при това положение, въ което се намиратъ отношенията на Обществото на народитѣ спрѣмо малцинствата. Тази придобивка или може да остане само писана въ протоколитѣ, безъ никакъ да се приложи, или пъкъ ще може да се приложи. Ако бѣде първото, както стана съ чл. 23 отъ Берлинския договоръ, съ който се признаха на Македония нѣкои автономни права, но тѣзи права останаха само писани, нищо друго; ако така останатъ и тѣзи протоколи само писани, разбира се, не само нѣма да бѣдат полезни, но ще бѣдат шакостни, пакостни затова, защото ако продължаватъ още насилията за да се изселатъ българското население отъ Македония, да не остане българско население тамъ, тогава нѣма да има никакво малцинство въ Гърция, а ще има едно грѣцко малцинство въ България, за което българската държава ще трѣбва да се грижи да му се признаятъ всички етнически права — една ирония. Прочее, много ще зависи отъ осторожността на българското правителство при прилагането на протоколитѣ, а най-много ще зависи отъ натоварената комисия отъ Обществото на народитѣ за прилагането на протоколитѣ. Тази комисия, както знаете, се състои отъ четири лица, — двама представители на Обществото на народитѣ, полковникъ Корфъ и де Ровери, единъ българинъ и единъ грѣкъ. Първитѣ двама сѣ съшитѣ лица, които назначи Обществото на народитѣ още по прилагането на старата конвенция. Ако се вземе предъ видъ произхождението и образованието на тѣзи две лица, има се голѣма надежда, че ще може нѣщо да стане. Но фактътъ, че въ кратко време, откогато тази комисия прилага старата конвенция, нахлуването на българскитѣ бежанци стана усилено, говори допѣкъде, че тази комисия не се е ръководила не само по буквата, но и по духа на конвенцията. Достатъчно сѣ думитѣ, буквально употребени, „доброволно изселване“, за да можеже комисията да разбере и да прави разлика между случаетѣ, когато действително желанието за изселване е доброволно, и случаетѣ, когато никакъ не е доброволно, а е насилствено. Казахъ и по-рано, че физическо насилие не е имало толкова преди нашествието на азиатскитѣ грѣцки бежанци. Това насилие ето какъ става. Дохождатъ грѣци отъ Азия, отиватъ въ нѣкое българско село и запрѣватъ отначало само една частъ отъ имота на българитѣ, послѣ нѣкое говедо, после добитъка, после почватъ да заплашватъ населението съ всевъзможни гримаси, думи и забани. Отъ друга страна грѣцки чети отиватъ и заплашватъ съ убийство презъ пощата, и зранѣта, разбира се, заплашениятъ отива предъ комисията и дава декларация, че иска да се изсели. Сега, много зависи отъ комисията да рѣши доброволно ли е искането за изселване или не, толкова повече, че бѣше привлѣчено вниманието на тази комисия, какво понататъшнитѣ заявления, следъ нахлуването отъ Азия, не сѣ никакъ доброволни. Какъ ще бѣде заявлението за изселване доброволно, когато налѣ главата на българина висен мечъ, когато той не може да влѣзе и отиде на нивата си, защото се опасява, че ще бѣде убитъ, когато му сѣ взели добитъка и пр? Това доброволно изселване ли е? Никакъ не. Но, най-важното, за правите може да се счита — отъ което наистине не можакме да се възползуваме — че въ самата конвенция е претвѣдено, какво покрай тѣзи две лица, представители на обществото на народитѣ, ще има и по единъ представителъ отъ страна на България и Гърция. Разбира се, чрезъ той представителъ българската държава има своето влияние върху рѣшенията на самата комисия. Много ще зависи, безъ съмнение, отъ настроенето, отъ доблестята, отъ решителността, отъ независимостята на това лице да накара, да застави комисията да се спрѣ при оупѣзи обстоятелства, когато е очевидно, че декларацията направена отъ българина, не е направена по доброволно желание, а е насилствена.

При такова поведение на комисията, при явното насилие спрѣмо българското население да дава декларации, че иска да се изсели, при това, така да се каже, настрѣенно и готовност да се уважаватъ тѣ, ето има повече отъ 50.000 нови емигранти нахлули тукъ въ кратко време.

Има и друго едно обстоятелство, което нека ми бѣде позволено да го изложа тукъ, защото имахъ дързостята да го изложа и на самия председателъ на комисията. Това е, както ви е известно, звѣрското клане въ с. Трлисъ,

което стана по чуденъ варварски начинъ, при всичко че ние се обвиняваме отъ грѣцитѣ, че сме варвари. Това дѣло е по-силно и отъ варварско — то е демонско, не казвамъ, не си позволявамъ да кажа, че грѣцитѣ сѣ варвари. Дружинниятъ командиръ съ нѣколко души избира нарочно едно мѣсто, на което да застанатъ да се съвещаватъ, до което наблизу имало единъ храсталакъ, една яма, пропасть. Когато сѣ се разговаряли, чува се изгърмяване отъ тази пропасть съ пушки и бомби, но изгърмяването, не е засегнало никого отъ тѣзи, които сѣ се съвещавали. Това го е констатирала комисията по случай клането на с. Трлисъ. Това изгърмяване се е отдало на четници, че ужъ ги нападнали, и затова командирѣтъ на дружината повиква поручикъ Доксакисъ и му заповѣдва да арестува нѣколко души българци. Арестува отъ три села около 200—300 души, събиратъ ги на едно мѣсто, отъ тѣхъ избиратъ 30—40 души, връзватъ ги двама по двама и трѣгватъ, за да ги каратъ ужъ на смѣт. Като дошли до едно мѣсто, Доксакисъ заповѣдва на конвой да стрѣля и убиватъ около 19 души. Когато се връща, поручикѣтъ рапортира, че билъ нападнатъ отъ чети, вследствие на което възравитѣ арестанти трѣгнали да бѣгатъ и той заповѣдалъ да избиятъ нѣкои отъ тѣхъ. Затова комисията прави рапортъ до Обществото на народитѣ и излага точка по точка всичко по стачащото. До тукъ достатъчно е констатирало.

Но какво намира комисията по-нататъкъ? То е важно и затуй искамъ да бѣда изслушанъ. Комисията намира, че грѣцкото правителство не е намѣсено въ тая работа, значи освобождава го отъ отговорностъ. Азъ считамъ — това казахъ и на председателя на комисията — че това е съвѣшено излишно, и не само излишно, ами пакостно. Излишно е, защото никой не иска отъ тѣхъ да каже члѣн грѣцкото правителство е виновно или не е виновно. „Вие“, казвамъ, „сте натоварени отъ Обществото на народитѣ да изложите фактитѣ; отговорността остава настрана, нека дѣтъ да се произнесе по тая отговорностъ, нека всѣки да си състави мнение за нея. Но защо вие давате атестатъ на грѣцкото правителство, че то е невинно? Това е едно. Д-го, какъ разбирате вие, че грѣцкото правителство не е намѣсено въ тая работа и следователно нѣма отговорност? Подъ отговорностъ разбирате ли, че грѣцкото правителство, респективно министѣрътъ е трѣбвало да даде заповѣдъ на дружинния командиръ или на поручикъ Доксакисъ да залови стотина души българци, да ги върже, да ги конвоира до нѣкъде и да ги разстрѣля. Това ли очаквате? Това ли трѣбваше да направятъ грѣцкото правителство, за да бѣде отговорно? Отъ друга страна, за да може вие съвѣсно да окажете дѣйствието и да видите, дали грѣцкото правителство е отговорно или не, трѣбваше поне да чакате да видите какво ще направятъ по отношение командиръ на дружината и особено по отношение на поручикъ Доксакисъ, който хладнокрѣвно е избилъ толкова невинни хора: ще ли го даде подъ смѣт, ще ли иска наказанието му, застрѣлването му — единъ човѣкъ, който 20 души предумишлено, хладнокрѣвно учинилъ? И особено, изучихте ли вие какъвъ е този Доксакисъ? Не е ли знаено грѣцкото правителство, че той човѣкъ е билъ началникъ на една чета, която си е била турила за чело да тони българитѣ? Какъ така този началникъ на чета е билъ произведенъ въ чинъ поручикъ и изпратенъ на онова мѣсто, гдето има българци, изложени на терзания. Е добре, ако всичко това се вземеше предъ видъ, вие нѣмаше да дадете този атестатъ на грѣцкото правителство. А отъ това има послѣствие, разбира се. Вие го окуражавате, давате му смѣлостъ да си прави оглушки при подобни случаи.

Ако азъ си позволихъ да изложа туй нѣщо предъ васъ, то бѣ съ цель, щото комисията да внимава и запазватъ да бѣде по-справедлива. Тя е доказала въ много отношения действително, че желае да бѣде справедлива.

Щомъ грѣцкото правителство, чрезъ своя представителъ Политисъ въ Женева, е намѣрило за нужно да поднише протокола за тази конвенция, азъ съмъ наклоненъ да вѣрвамъ, че Гърция вече измѣнява своята политика по отношение на българския елементъ въ Македония, вече се отнася приятелски и къмъ България. И това е действително единъ добъръ признакъ. Защото, не е вѣрно онова обвинение, което, следъ подписването на тѣзи два протокола, в. „Massager d' Athènes“, въ статията си La veritable pensée des bulgares, хвърли върху българското правителство въ частностъ и върху българския народъ изобщо. Коя е била истинската мисль на българитѣ по отношение на протоколитѣ? Била е тази, че съ тѣзи протоколи се признава българщината на малцинствата въ Македония, а българскитѣ вестници били писали, че това означа-

вало, че Македония е българска и че Гърция признава, че Македония е българска, и следователно настъпва желанието на българитѣ да владѣятъ Балканитѣ! Стъпнавала се борбата, въ която борба българитѣ два пѣти бидоха бити; сега пакъ се възстановява, възкръсва тази борба наново; българитѣ искатъ да отворятъ нова борба съ цель да завладѣятъ Балканитѣ. Тукъ е много далече — голѣмъ скокъ. В. „Messenger d' Athène“ е официозъ и това ме оскърбява. Това показва, че макаръ този вестникъ да е официозенъ, въ редакцията на този вестникъ има хора, които не могатъ да се помирятъ съ желанието си да унищожатъ доколкуто е възможно българския елементъ. Тукъ се вижда една двойственостъ: едно добро желание отъ страна на грѣцкото правителство да влѣзе въ пѣти на омиротворението и едно желание, обаче, на друга частъ отъ народа — колко е голѣма или малка, то е другъ въпросъ — която прави препятствия на това желание на грѣцкото правителство. Азъ вѣрвамъ, че и тази частъ отъ населението, която е противъ българизма, противъ българитѣ, не се помири, като види, че България по никакъвъ начинъ не мисли да владѣе Балканитѣ. България се ограничава въ черуката си, България се ограничавъ въ свонтѣ граници, които ѝ сѣ дадени, и дава хиляди доказателства, че е миролюбива, че иска да се възстанови мирътъ. И това нѣщо може да се констатира не само отъ това, което казва българското правителство въ Народното събрание и вънъ, но и отъ това, което мисли българскиятъ народъ, и отъ това, което се върши въ България. Какво войнствено се върши въ България? Нищо войнствено нѣма. Всѣки българинъ желае миръ. И ако тѣзи хора се увѣрятъ въ това, тѣ ще поддържатъ и своето правителство. Добъръ знакъ е, казвамъ, това, защото отъ една страна Гърция взема началото, водителството, така да се каже, за въвеждането на този миръ въ Балканитѣ и, отъ друга страна, това нѣма да се отзове въ нейна пакостъ.

Миналата сесия азъ говорихъ по отговора на тронното слово по два въпроса: по въпроса за бѣжанцитѣ и по въпроса за излазъ на Бѣло море. По излаза на Бѣлото море нищо не се говори въ отговора на тронното слово. Премълчава се. Какво е станало оттогава досега по този излазъ, на Народното събрание не е известно. Знае се отъ вестникитѣ, че дохождало нѣкое лице отъ грѣцкото правителство инкогнито, предложило нѣщо, което българското правителство не е приело. Въпросътъ по нататъкъ тѣй си стои.

Азъ казахъ и повтарямъ, че по договоритѣ европейскитѣ сили сѣ били длѣжни да заставятъ Гърция да даде излазъ. Но тукъ казвамъ, че началото на грѣцкото правителство за въдворяването на миръ въ Европа чрезъ удовлетворението на подданицитѣ ѝ българи е добъръ признакъ. Защото това начало може да се отзове и въ нейна полза. Не е тайна, че има голѣмо изкушение къмъ България, въ смисълъ да се съгласи да влѣзе тя въ сюзъ съ нѣкоя държава, за да може по този начинъ да добие излазъ на Бѣло море. Това не е тайна за никого. Вестникъ „Тъговински гласникъ“ на два пѣти публикува кое е желанието на Сърбия и какъ кажи България да влѣзе въ сюзъ, за да може България да се удовлетвори съ излазъ на Бѣло море. Това е явно. Азъ дори въ една вечеринка — не помня сега дали бѣше покойниятъ Теодоръ Теодоровъ, или стариятъ мой приятель г. Маджаровъ — казахъ му: „Е, сега да бѣше вашата партия на власт, на драго сърце бихте приели това предложение“. Това бѣше на смѣхъ казано. Но има изкушение. Азъ не искамъ да кажа, че българското правителство на драго сърце ще прегърне това изкушение. Никакъ не. Българското правителство не желае по-нататъкъ да води войни, нито самостоятелно, нито въ сюзъ. И то не желае, не само защото иска омиротворение, не само защото нѣма сила, нѣма оржие, нѣма войска, но не желае — азъ предполагамъ — и особено за това, защото такава политика съответствува на интереситѣ и желанията на населението, въ вреда на което би могло да стане това сюзияване.

Често се натяква на македонцитѣ, че България три пѣти е воювала за Македония. Действително, три пѣти е воювала, и третитѣ пѣти — нещастно. Първиятъ пѣтъ, разбира се, войната бѣше щастлива, но втората война, съ сюзницитѣ, бѣ нещастна. Но войната не е била за Македония, това трѣбва да се констатира. Да, за Македония бѣше сключенъ договоръ съ Сърбия и после съ Гърция. Договорътъ бѣше за Македония въ смисълъ, че ще воюватъ за автономията на Македония. Обаче това съвършено се забрави и вмѣсто за автономията на Македония, дойде да се иска заграбването на Македония. Азъ не искамъ да говоря за виновностъ и отговорностъ, но искамъ изобщо да кажа, че воюването действително почва за въ полза на Маке-

дония, но се забрави. И какво ли би било, г. г. народни представители, ако ние, когато въ 1913 г. отидохме въ Букурещъ, бихме изявили, че по договора между сюзениитѣ балкански държави Македония трѣбва да бѣде автономна, че ние не щемъ нищо за насъ, че искаме автономията на Македония? Какво ли би било ако и въ Лондонъ кажехме сжщото? Ето защо азъ казвамъ: не трѣбва да се натяква на македонцитѣ, че България е воювала три пѣти само за тѣхъ.

Сега, дали сѣ отговорни и нѣкои македонци тукъ не знамъ. Македонцитѣ, обаче, въ Македония сѣ само жертва. Едно нѣщо сега е важно: Македония не иска България да вѣюва за нея. Не е тайна — легалната организация, на дори и нелегалната организация го е заявила категорично предъ Обществото на народитѣ и въ пресата го има това — че Македония не желае присъединението ѝ къмъ България; тя иска свои права, автономни права. Е добре, драго ми е, че българското правителство не се подава на това изкушение, не се изкушава отъ такива предложения. Нѣмаме основания да считаме, че такива предложения има официални, но изкушения сжществуватъ. Българското правителство като не иска да следва такава политика, прави това, едно, въ полза на България и друго — въ полза на самото македонско население, защото самото то не желае вече България да се грижи за обсебането, за присъединяването на Македония къмъ България.

Безсъмнение, що се касае до правата на малцинствата, то е друго нѣщо. Правата на малцинствата, азъ казахъ, правителството има право да ги иска само отъ гледна точка на емиграцията, за да може да се освободи отъ нея. Нищо повече. Не съ цель да завладѣе Македония, а съ цель да се освободи отъ македонската емиграция — да мирува. Тѣй че, ето една друга врата се отваря за грѣцкото правителство да иска приятелството на България. Това ще бѣде не само като начало за похвала на грѣцката държава като държава цивилизована, като държава миролюбива, като държава особено, която прегърна републиканското управление, най-тънкото, най-префиненото управление, отъ което се презумира, че населението е доста развито, за да може да приеме най-хубавото управление; освенъ похвалата, която ще вземе като водител въ цивилизованото отношение на Балканитѣ, Гърция ще помогне на България да не се изкушава, толкозъ повече, че населението на Македония, като казахъ, не желае България да прави друга война за него. Това съответствува и на желанието на българитѣ.

Сега, за протоколитѣ въ Женева. Казахъ какво очакваше емиграцията и какво дойде съ протоколитѣ. Надеждата, по всѣки вѣроятностъ, на правителството е, че тѣзи протоколи, бидейки сключени въ Обществото на народитѣ, бидейки съ тѣхъ признатъ етнически характеръ, народността на населенията, на малцинствата въ една частъ отъ Македония, по аналогия тя не може да се отрече и въ другата частъ — въ Сърбия. Азъ казвамъ: сжествуването на тѣзи два протокола отъ юридическа гледна точка не може да се счита, че ще застави и Сърбия да направи сжщото, защото тѣзи протоколи, тази конвенция е сключена между България и Гърция, а бидейки сключена само между тѣзи две държави, не може да има сила и по отношение на друга държава, Res inter alios acta, казватъ юриститѣ въ такива случаи. Отъ друга страна, туй не ли застави сръбската държава да направи сжщото? Ще ѝ застави, разбира се, ако се чука предъ Обществото на народитѣ. Сърбия сега за сега нѣма да признае, но ще дойде редъ да признае сжшитѣ права на българитѣ. шѣ не шѣ, тѣй като аргументътъ, че въ Македония нѣма българи, е детински, разбира се. Да се отрича единъ толкова ясень фактъ, установенъ отъ предания, отъ история, отъ най-близкото минало, отъ емигрантитѣ, които дохождатъ въ България и които не сѣ освенъ българи, говорящи български езикъ, това е все едно да се твърди, че нощта е день, а денътъ е нощъ. Това е детинско. Никой нѣма да го вѣрва и азъ се чудя защо се представя тоя въпросъ така, защо се авансира такъвъ аргументъ. Разбира се, той може да има значение само за онѣзи, които искатъ да се излъжатъ, но тѣ сж вече и безъ това излъгани. Този аргументъ компрометира онзи, който го авансира.

На край ще кажа, че ако българската държава настои върху начина за прилагането на въпроснитѣ клаузи, ако настои не само да се признаятъ, но и да се приложатъ съвестно и безпрепятствено по силата на справедливостта и ако се настоява съ твърдостъ и решителностъ предъ комисията чрезъ нашия делегатъ и предъ Обществото на народитѣ, тия клаузи за правата на малцинствата ще се признаятъ и отъ други държави, за да може най-после да

се възстанови мирът въ Балканитѣ. Само така ще бжде действителна победата и успѣхътъ на българското правителство, респективно на министра на външнитѣ работи, г. Калфовъ (Ръкоплѣскания отъ сговориститѣ)

Председателствуващъ д-ръ Б. Вазовъ: Има думата на-родниятъ представителъ г. Минчо Дилиановъ.

М. Дилиановъ (з): Г. г. народни представители! Отново Парламентътъ е повиканъ да продължи своята дейность, целяща да изведе страната на добъръ край следъ ония страшни икономически и политически сътресения, които тя преживѣ следъ войнитѣ и метежитѣ. Съ право всѣки отъ насъ очакваше правителството да излѣзе съ едно експозе, въ което обстойно да ни запознае съ вътрешното и външното положение на страната, върху което експозе всѣки отъ насъ да базира своитѣ сѣждения, да корегира своето мнение и да излѣзе съ една речъ много по-съдържателна, отколкото сега, когато само отъ лични наблюдения трѣбва да събере материали, за да построи своята речъ. Но за голѣмо съжаление, както и миналата година, така и сега, правителството не изпълни тоя свой дългъ.

Д. Кьорчевъ (н. л): Стамболийски правѣше ли това, г. Дилиановъ?

М. Дилиановъ (з): Той правѣше повече отъ това — той правѣше винаги изложения.

Д. Кьорчевъ (н. л): Но не съ тронното слово, нищо подобно! Само правителствата на старитѣ партии имаха тая традиция, а вие — не!

М. Дилиановъ (з): Толкова повече правителството трѣбваше да излѣзе съ едно експозе, защото въ тронното слово положението на страната ни се рисува като добро въ всѣко отношение, а ние отъ непосредствени наблюдения го схващаме като лошо, дори като отвратително. Това се подчерта и отъ всички преждеговоривши оратори. Но ще минемъ и безъ това експозе.

Г. г. народни представители! Ние чакахме съ достатъченъ интересъ царската дума. За голѣмо съжаление, обаче, нашиятъ интересъ почти изчезна, когато чухме тая царска дума. Единъ отъ нашитѣ писатели е казалъ: „Тежка е царската корона!“

Х. Статевъ (н. л): Авторътъ?

М. Дилиановъ (з): Защото се предполага, че много тежки мисли, сѣждения и заключения трѣбва вѣчно да бждатъ подъ царската корона. И затуй всѣки отъ насъ, когато чака да чуе царската дума предполага, че ще чуе една действително тежка дума. Царската дума, обаче, нѣма да сгрѣе душиитѣ и сърцата на българскитѣ селяни въ тия тежки за тѣхъ времена.

Х. Статевъ (н. л): Скоро ще отидешъ въ двореца да носишъ тронното слово.

М. Дилиановъ (з): Споредъ мене тронната речъ не ни рисува сѣщинското положение на България. Всичкитѣ усилия, които е сторило правителството, за да напише въ една малка страница една ода за своето управление, за голѣмо съжаление не могатъ да задоволятъ никого отъ насъ, защото задъ тая малка страница ние четемъ грамаднитѣ страници на живота, пълни съ мъки и неволи. Казва се, че вътрешното положение на страната е добро, и то благодарение на усилията на правителството да запази реда и спокойствието отъ размирнитѣ елементи и непрестаннитѣ агитации, целящи да разложатъ държавния организъмъ. Единъ бѣгълъ погледъ върху вътрешното положение на страната, и ние ще видимъ, че тукъ нѣма нищо вѣрно. Въ желанието си да не бѣда апростофиранъ и пресичанъ, както това ставаше въ миналото, азъ ще се стремя да базирамъ моето заключение върху чужди мнения, изказани публично у насъ или вънъ отъ България, за да не се мисли, че азъ искамъ да правя партизанство съ речта си по отговора на тронното слово.

Г. г. народни представители! Единъ отъ голѣмитѣ икономисти на нашата страна, директорътъ на Статистиката, г. Кирилъ Поповъ, въ една специална беседа, разглеждайки икономическото положение на България, казва: „България върви къмъ финансовъ и стопански погромъ“. Който отъ васъ е билъ на тая добре аргументирана речъ, е излѣзълъ

съ наведена глава изъ залата на Военния клубъ, защото тамъ тоя добъръ икономистъ даде една истинска картина на икономическото положение на страната — което ние не виждаме въ отговора на тронната речъ, а това трѣбваше непременно да стане. Едва ли ще се намѣри нѣкой да обвини тоя уважаемъ отъ всички у насъ икономистъ, Кирилъ Поповъ, че е приятелъ, да кажемъ, на земледѣлицитѣ. Всички знаятъ, че той е приятелъ на днешната власть, личенъ приятелъ почти на всички министри. И когато ние тукъ съпоставяме казаното отъ него съ казаното въ тронната речъ, не можемъ да не изтъкнемъ, че правителството много леко е погледнало на своята задача, като не е дало правилна констатация на икономическото и стопанско положение на страната. Преждеговорившитѣ оратори изтъкнаха — не мога да не намека и азъ — че скѣпотията, този страшенъ бичъ за беднитѣ класи, за беднитѣ слоеве на нашия народъ — както и за беднитѣ слоеве въ всички народи, следъ тежкитѣ войни — откакъ днешното правителство пое властта, не само че не се намали, а, напротивъ, значително увеличи. И г. Малиновъ, не безъ право, спре особено своето внимание на този въпросъ и изтъкна, че, ако ние нѣмаме опасения отъ една революция въ бждаше на идейна почва, то ние можемъ да разчитаме на една революция отъ гладнитѣ, отъ измъченитѣ, отъ недоволнитѣ, на една революция, която ще смути вътрешния редъ на страната и която може да докара злини, които сега още не могатъ да се предвидятъ. Предполагаше се, че старата мѣрка за нормиране на ценитѣ, старата мѣрка за обществена предвидливостъ, изразена въ едно ново, болшевишко по име, учреждение, наречено Комисариатъ, ще даде желанитѣ резултати. По тоя въпросъ въ миналата сесия ни се дадоха два законопроекта, за голѣмо съжаление, почти едни и сѣщи: единиятъ на правителството, който стана законъ, другиятъ на широкитѣ социалисти, които днесъ нѣрви надаватъ викъ, че не се постига нищо съ тоя законъ, че напротивъ Комисариатътъ се превръща въ едно учреждение за охранване само на известни лица въ него, а не да се охранятъ интереситѣ на онеправданитѣ и измъченитѣ. „Ако не съществуваше Комисариатътъ по прехраната, пише в. „Епоха“, спекулата съ хлѣба не би била тѣй силна. Отъ подобно комисарство софиянци нѣматъ нужда, то е необходимо само за спекулантитѣ“. Много странно е, че именно отъ страна на широкитѣ социалисти излиза тая критика, когато и тѣ дадоха почти сѣщия проектъ, какъвто даде и правителството. И азъ мисля, че въ закона и системата е грѣшката, а не въ лицата. Едва ли нѣкой може да се съмнява, че комисаритъ на прехраната нѣма голѣмата амбиция да помогне на гладуващитѣ софиянци, а още повече на гладуващитѣ въ новитѣ земи, откаждето той иде като народенъ представителъ.

Изглежда, че има нѣщо по-силно отъ волята и желанието на една личностъ, нѣщо, което е, тѣй да се каже, надъ този законъ, и на което налага се да се обърне сериозно внимание, за да може да се подири другъ по-радикаленъ лѣвъ срещу тежката опасностъ, която иде надъ страната отъ грозната скѣпотия. Въ този моментъ предъ перспективата, че иде една страшна зима, когато всички продукти отъ първа необходимостъ съ направили едно неимовѣрно покачване въ своитѣ цени въ сравнение съ миналата есенъ, а още повече въ сравнение съ по-миналитѣ есени, всѣки отъ васъ може да си представи въ какво положение се намиратъ малоимотнитѣ слоеве отъ нашия народъ. Днесъ ние имаме едно значително покачване на всички предмети отъ първа необходимостъ. Презъ 1923 г. единъ кубически метъръ дърва струваше 300 л., а днесъ той струва двойно повече; единъ тонъ вжглища струваше нѣкакъви си 200 л. — днесъ струва тоже двойно; хлѣбътъ презъ време на управлението на Земледѣлския съюзъ бѣше само 3 л. въ последствие се покачи на 4—5 л. — днесъ тиловиятъ хлѣбъ въ София, долнокачественъ, се продава по 8-50 л. не 1.000 гр., а 900 гр. А какво ще бжде утре, какво ще бжде презъ онѣзи месеци, когато у насъ се е явявалъ много палти формиенъ гладъ — месецитѣ мартъ, априлъ, па и май — всѣки отъ васъ може да си представи.

Ето защо, като вземемъ предъ видъ всичко това, ние не можемъ да се начудимъ, какъ така правителството не е намѣрило мѣсто въ тронното слово, да каже поне думица по този въпросъ, за да се корегира въ нѣкои отношения било законътъ, било да се намѣри нѣкой нова мѣрка, за да спре тази ужасна скѣпотия, която души всички ни и която води страната сигурно къмъ нѣщо недобро!

Безработицата отъ день на день се усилюва. Интелигентниятъ пролетариатъ отъ день на день расте. Азъ съмъ

убеден, че най-добре по този въпрос могат да говорят народните представители от болшинството, защото при тях, навърно съ се явявали съ стотици младежи, свършили различните наши учебни заведения, за служби. И понеже тези служби не могат да им се дадат, защото финансовият министър иска да съкращава служителите, тези хора остават на улицата без работа и като не съ годни съ физически труд, самостоятелно да си изкарат прехраната, не им остава нищо друго освен да прибягнат към някоя крайност — да избият въ анархизъм и по този начин да стане възможно да се четат от тази трибуна позиви за разрушението на страната, за разсипването на днешния строй, каквито позиви ни чете народният представител г. Димо Кьорчев. Благодарение на обстоятелството, че у насъ дойдоха извънредно много руски бължани, които заеха много от местата въ частните предприятия, а новата власт благоволит да ги постави въ преголмо количество и въ държавните мини, мислейки, че по тоя начин ще убие комунизма въ минното дѣло, останаха без работа маса добри български работници, и така ставаха опасни за вътрешния редъ на страната. Наши бължани, които прииждаха и продължаватъ, за голѣмо съжаление, да прииждатъ, тоже допринесоха твърде много за усиляването на безработицата. Въ това отношение азъ виждамъ още едно празно мѣсто въ тронното слово. Трѣбваше да бѣде изработенъ отъ правителството законопроектъ и внесенъ тукъ, за да стане законъ, за да може действително още едно социално зло въ страната да бѣде избѣгнато, да бѣде предотвратено.

Не по-добре сме и въ областта на кредита. Ние отново навлизаме въ епохата на лихварството, което нашиятъ народъ бѣше забравилъ отъ десетина години насамъ. Държавните кредитни институти, понеже трѣбваше да хвърлятъ голѣма частъ отъ своите средства за борба съ социални злини, а другата по едни много особени пжтица трѣбваше да бѣде ангажирана за целитѣ на голѣмите спекуланти, малоимотните нуждающи се изнемогватъ, и често пжти прибѣгватъ до частния капиталъ, за да си услужатъ, а частниятъ капиталъ имъ налага нечувани проценти. Не бихъ желалъ да се спирамъ да ви привеждамъ данни въ тая посока, защото е срамно за времето, което живѣемъ, да ви разказвамъ какво става въ този моментъ въ Сухиндолъ, едно село, най-богатото може би въ страната, но което благодарение на градушката преди две години пострада ужасно и сега всички лозари изнемогватъ. Тамъ частниятъ капиталъ е почналъ така да съсипва бедните лозари, че тѣ плащатъ често пжти сто на сто лихва за туй, което имъ се дава.

Барометърътъ за тежкото положение на страната съ данъцитѣ. Когато единъ народъ не може да посрещне своите задължения къмъ държавата, то значи, че тоя народъ отива къмъ просия. Вие бѣхте свидетели на масово негодувание въ тая посока, вие бѣхте свидетели на оня митингъ, който направиха кръчмаритѣ и гостилничаритѣ. И когато тѣ се явиха при г. министра на финансите, той благоволит да каже на кръчмаритѣ следното: „Държавата има нужда отъ пари, и вие ще ги дадете, длъжни сте да ги дадете. А какво вие ще продавате — това е ваша работа: продавайте вода вмѣсто вино, ако искате“.

Министъръ П. Тодоровъ: Това не е вѣрно, г. Дилиановъ.

М. Дилиановъ (з): Вестницитѣ го изнесоха, и вие не го опровергахте.

Министъръ П. Тодоровъ: Ама всичко ли, което вестницитѣ изнасятъ, трѣбва да опровергаваме?

М. Дилиановъ (з): Трѣбва.

Министъръ П. Тодоровъ: Мога ли азъ, като министъръ на финансите, предъ една депутация, която е дошла при мене по единъ важенъ въпросъ, да кажа: „Вмѣсто вино продавайте вода“. Това е абсолютно невѣрно.

М. Дилиановъ (з): Така писаха вестницитѣ. И азъ това го казахъ не за да покажа, че се грижа за кръчмаритѣ — защото вие знаете, че презъ време на нашето управление ние имъ бѣхме отворили една война чрезъ референдумъ — а го казахъ за да запитамъ, какво би казалъ на гостилничаритѣ г. министърътъ, дали би имъ казалъ: „Продавайте камъни вмѣсто хлѣбъ на гладните, но отъ васъ азъ искамъ да плащате“?

Председателствуващъ д-ръ Б. Вазовъ: Г. Дилиановъ! Вие обиждате г. министра. Вие имате неговото опровержение и нѣма защо да се ползвате по-нататъкъ отъ Вашитѣ предположения.

С. Костурковъ (р): Другъ го е казалъ — да не му казвамъ името тукъ.

М. Дилиановъ (з): Г. Костурковъ казва, че това било фактъ.

Министъръ П. Тодоровъ: Това не е вѣрно, г. Костурковъ лъже.

С. Костурковъ (р): Министърътъ на финансите като казва че лъжа, не знае какво говори, защото азъ казахъ, че той не го е казалъ, но другъ го е казалъ, и той самъ знае кой е.

Министъръ П. Тодоровъ: Никой не го е казалъ.

Председателствуващъ д-ръ Б. Вазовъ: Г. министърътъ на финансите опроверга това, и мене ми се струва, че за единъ народенъ представител, който говори отъ трибуната, по-голѣмо опровержение отъ това не може да има; и г. Дилиановъ трѣбва да го има предъ видъ.

Министъръ П. Тодоровъ: Лозарството у насъ е такава ценна култура, въ нея съ вложени толкова много капитали, правятъ се отъ страна на фиска, отъ страна на държавата — респективно министра на земледѣлнето — такива голѣми усилия, за да може отъ единъ декаръ лозе да се извлѣче колкото се може по-вече блага. Освенъ това, ние преживѣваме периода на една винена криза, тѣй както бихъ казалъ, преживѣваме и периода на една тютюнева криза, и следователно никой нѣма да бѣде до такава степенъ неостороженъ — да не каже по-тежка дума — да увещава известно съсловие да фалшифицира продукта. Ако ние пристѣпимъ къмъ фалшификацията на виното при този излизъкъ отъ вино, и ако даваме такива съвети — при всичката отговорност, която носимъ, и всички рискъ, който поемаме — азъ не знамъ до къде ще отидемъ. Следователно не може единъ човѣкъ, който държи на думитѣ си, даже и въ формата на смѣхъ — и особено предъ една депутация, която иде да третира единъ фискаленъ въпросъ, който е същевременно социаленъ и стопански въпросъ — да каже нѣщо подобно. И това не е опровергано отъ Министерството — ако е писано — само заради туй, защото то е недостойна клюка. Но азъ казахъ тогава на господата, които бѣха се явили предъ мене: „Господа, тежко е положението не само на васъ, но и на всички производителни съсловия, и, до колкото можемъ, ще се мжчимъ да ви помогнемъ“. А специално за данъцитѣ когато говоримъ, г. Дилиановъ, ще имамъ случая да изнеса данни, отъ които се вижда, че положението на земледѣлското съсловие не е толкова тежко

М. Дилиановъ (з): Г. г. народни представители! Че полжението на кредита е извънмѣрно затруднено, свидетелствува главно положението на нашия еснафъ. Нашиятъ еснафъ, които съ принудени да трѣпятъ конкуренцията на фабрика по силата на икономическото развитие, изнемогватъ. И въ тия тежки дни, когато никой не имъ се притича на помощ, тѣхното положение отъ день на день става по-отчаяно. И когато предъ насъ е палице това положение, че имаме нечувана съжпотия, че имаме безработица, че нѣмаме достатъчно кредитъ, за да могатъ нашиятъ дребни еснафи, работници и занаятчи да се замогнатъ, много явно е, че това общество сигурно всѣки моментъ може да послужи за материалъ на единъ вътрешна авантюра, за междусобици, за което правителството, безспорно, ще трѣбва да държи смѣтка.

Въ тронното слово се казва, че правителството ще вземе мѣрки за засилване на нашето производство. И миналата година се казваше същото, и маса закони целѣха да се направятъ всичко потрѣбно да се засили нашето производство. Защото за всички ни е ясно, че следъ нещастните войни, когато нашето производство бѣше страшно много покрусено, единственото спасение на страната е въ засилването на производството. За голѣмо съжаление, трѣбва да констатираме днесъ, че въ тая посока не е направено нѣщо чувствително, защото ако то бѣ направено, нашиятъ левъ нѣмаше да пада, а щѣше да се закърпи и страната щѣше да отива къмъ едно подобрене финансово, къмъ

едно подобрене стопанско. Обектитъ на нашето стопанство седятъ въ онова положение, въ което бѣха до преди една година; може-би даже нѣкои отъ тѣхъ да сж се значително влошили. За грамадни обектъ на нашето стопанство — работната земя — нищо особено не е направено, за да се почувствува, че производството отъ нашето селско стопанство расте и че дава своитѣ голѣми резултати.

При удобенъ случай азъ ще се спра специално по дейността на Министерството на земледѣлнето, за да се види, че агрономическата помощ въ страната отъ поемането на това министерство отъ единъ специалистъ, професоръ по агрономическитѣ науки, не само че не е отишла напредъ, но е отишла извънмѣрно много назадъ, благодарение на това, че това дѣло е повѣрено на едно лице, което съвършено дезорганизира агрономическата служба въ страната. И за да не бѣде тогава обвиненъ, че имамъ може-би нѣкакви лични причини, които да ме тикатъ да говоря така, азъ ще излѣза съ мнения отъ срѣдата на ония агрономи, които сж приятели на самия министъръ и на правителството въ този моментъ, за да се види, че действително агрономическото дѣло съвършено много деградира. За голѣмо съжаление, това става тогава, когато самъ министърътъ е агрономъ и то единъ отъ агрономитѣ, който заемаше първо мѣсто презъ миналото въ това министерство.

Води и минни богатства. И тукъ ние седимъ тамъ, където бѣхме; и тукъ ние сме само съ голѣми закани, че ще разработимъ онова, което природата е вложила подъ земята, въ недрата, въ дълбинитѣ на нашата земя, за да може да се направи нѣщо. Чуждитѣ капитали, които това правителство чакане да дойдатъ и да се изнесатъ тѣзи богатства, за да може българскиятъ народъ да види малко облаги отъ тѣхъ въ най-тежкото време за себе си, чуждитѣ капитали, казвамъ, не дойдоха и не се употребиха въ тая посока. Чуждитѣ капитали дойдоха, идватъ и ще идватъ, но обикновено се използватъ въ посоката на най-голѣмата печалба, въ посоката на спекулата, въ доставката и въ износа, въ търговията. Тамъ ние не можемъ да имаме особено голѣма облага отъ чужди капитали. Ние по принципъ сме противъ чуждитѣ капитали, но когато нацията се намира въ единъ критически моментъ, ние бихме ги пунали да влѣзатъ и да разработятъ голѣмитѣ богатства на нашата страна, стига да ни дадатъ гаранция, че тѣзи богатства нѣма да бѣдатъ изцѣло изнесени навънъ и ще ни послужатъ да можемъ да закрѣпимъ нашитѣ финансови сили.

Г. Данаиловъ (д. ср): Ако можехте да пушате чуждитѣ капитали като овцетѣ отъ едната страна на кошарата, а отъ другата да ги изваждате, то би било добро, но трѣбва да подготвятъ почвата отдалеч — далечъ, отъ десетки години, за да дойдатъ чужди капитали: вие, обаче, разрушихте условията, за да дойдатъ.

М. Деляновъ (з): Г. професорътъ по политическа икономия подготвя тая почва отъ 30 години насамъ!

Г. Данаиловъ (д. ср): Вие я разрушихте. Сега трѣбва време да се създаде.

М. Деляновъ (з): Навѣрно само г. професорътъ мисли така, а иначе цѣлитъ свѣтъ знае, че ние нищо не сме разрушили.

Отъ сговориститѣ: 0-0-0!

М. Деляновъ (з): Въ миналото особено голѣми надежди се възлагаха на кооперативното дѣло, което допринесе извънмѣрно много за закрѣпване кредита на страната и за повдигане националното производство. Презъ управлението на Земледѣлския съюзъ кооперативното дѣло бѣше галеното дете на земледѣлското правителство. Азъ нѣма да отрека, че често пѣти ласкитѣ на тогавашното управление къмъ това дете достигаха дотамъ, че то можеше да бѣде задушено. Но сега кооперативното дѣло е подхвърлено дете за днешната властъ. И това, когато най-голѣмитѣ кооператори на миналото сж най-голѣмитѣ фактори при днешното управление! Тамъ е и г. Ляпчевъ, тамъ е и г. Цанковъ, тамъ сж и много други, и въпрѣки това кооперативното дѣло, за което на 10, 11 и 12 юний се казаха толкова много добри думи, днесъ се намира въ една агония.

Г. Василевъ (д. ср): Не е вѣрно. Напротивъ, турено е на здрави основи.

М. Деляновъ (з): Държавниятъ бюджетъ е огледалото за стопанската мощъ на вѣкна нация. Колосалниятъ размѣръ, който достигна държавниятъ бюджетъ, съпоставенъ съ производството, което дава нашата страна, което въ значителна степенъ намаля и затуй, че голѣми производителни области, каквато е Добруджа, каквито сж южнитѣ крайща, съ богати индустриални реколти, се отнѣха, говори въ колко тежко финансово положение е изпаднала нашата страна. А до къде ще отиде тя по-нататкъ, това ние още не можемъ да предвидимъ; това ще зависи не само отъ правителството, това ще зависи отъ фактори, които сж извънъ него, това ще зависи отъ ония страшни репарации, които ни завеща войната и за които, за голѣмо съжаление, правителството почти не е помислило, или, ако е помислило, нищо не е могло да направи до този моментъ. И ние тръгнемъ предъ ужаса, че утре ще кажатъ: плашайте, и вие ще трѣбва тогава да вземете последния залък на нашия производител, на чиновника, и по този начинъ да докараме още по-страшна мизерия за нещастницитѣ на тази страна.

Не по-добро е и политическото положение на страната. Съ две думи казано, нашата страна върви къмъ анархия — това е логическиятъ изводъ и отъ речитѣ на преждеговорившитѣ оратори. Страната се движи къмъ гражданска война. Въпрѣки това, ние въ тронното слово не виждаме нищо поменъ за това нѣщо. Напротивъ, тамъ се казва, че всичко е въ миръ, всичко е въ редъ, а въ същото време виждаме какво е положението вътре въ страната: политическата свобода е погазена по всички посоки; свобода на слово и събрания не съществува въ този моментъ, освенъ за лица отъ срѣдата на управляващата партия.

Н. Милевъ (д. ср): За Грънчаровъ.

М. Деляновъ (з): Чл. 82 отъ конституцията е грубо погазенъ. Не обикновенитѣ граждани, а народни представители не могатъ да отидатъ да направятъ едно събрание, и не само да направятъ събрание, не могатъ да посѣтятъ селата на своитѣ избирателни околии. Когато преди 15 дни се звихъ въ избирателната си околия, русенската, и отидохъ въ първото село, веднага довтаса агентъ отъ Обществена безопасностъ съ великопедъ и ме върна назадъ, за да съмъ си заверилъ открития листъ при околийския началникъ. Когато му казахъ, че предния денъ съмъ билъ при околийския началникъ и той ми каза, че нѣма нужда отъ откритъ листъ, отговори ми се: „Сега вече има“. Когато следъ петъ дни отидохъ въ друго едно село, началникътъ на Обществена безопасностъ съ автомобиля си — тѣ и автомобили иматъ вече — заедно съ двама конни стражари дойде и загради пѣтищата, за да не мога да отида по селата край р. Русенски-Ломъ, където отивахъ не да правя политически събрания, а за да видя страшнитѣ опустошения, които е направила тази рѣка, та да поискамъ отъ Народното събрание да се притечемъ веднага на помощъ на онѣзи нещастни хора отъ 10—15 села, на които всичкитѣ имотъ — къщи и покъщнина — сж отвлѣчени, тъй както се притекохме на пострадалицѣ въ Враца и други мѣста. Не, не може народниятъ представител да отиде и да види.

Свобода на печата. Остана ли поменъ отъ свободата на печата? Брошурата „Счупеното перо“ изнесе само една хилядна частъ отъ ония произволи на властта по отношение свободата на печата. Това е единъ букетъ отъ административни, на ако щете и отъ съдебни произволи, които ще останатъ като паметникъ въ нашата политическа история. Нѣма да ви изброявамъ тукъ списъка на спрѣнитѣ вестници — тѣ сж вече десетки; посегна се и на органитѣ на голѣми политически организации: спрѣ се органитѣ на Земледѣлския съюзъ, в. „Земледѣлска защита“, и то по чисто административенъ пѣтъ; спрѣ се в. „Народно единство“, спрѣха се още десетки вестници. А за конфискацията какво да се каже? Само тази година имаме конфискувани повече отъ 20 броя отъ органа на Земледѣлския съюзъ, което освенъ другото коштува повече отъ 100 хиляди лева загуби на съюза.

П. Петровичъ (д. ср): Откъде ги вземате?

М. Деляновъ (з): И зашто става това? За какви грѣхове вестникитѣ се конфискува всѣки денъ? Зашто да бѣдемъ поставени подъ тази своеобразна цензура — всѣки денъ вестникътъ да се носи въ Обществена безопасностъ да го преглежда нѣкои чиновникъ и да туря кръстове съ червенъ моливъ, а напоследъкъ да се носи и на прокурора? Къде е казано това въ нашитѣ закони, че прокурорътъ

трѣбва да се явява цензоръ на печата въ тази страна? Това, което става, е много страшно — достигна се дотамъ че се напаяше публично побой на представители на печата въ голѣми държавни учреждения. Съ десетки журналисти сѣ разкарвани, интернирвани бити. (Оживление всрѣдъ сговоретитѣ) При втори случай ще ви чета списъкъ, за да видите, че това е така.

Д-ръ К. Милановъ (д. сг): Единъ път да бѣхте вдигнали такъвъ гласъ на протестъ презъ дружбашко време, щѣхме да Ви уважаваме. Но тогава мълчахте

Председателствуващъ Д-ръ Б. Вазовъ: Г-да! Часътъ е 20. Г. Диляновъ ще продължи речта си въ следующето заседание.

Понеже измѣнението на правилника влиза въ сила, следующето заседание ще бѣде утре следъ обѣдъ, съ следния дневенъ редъ:

1. Одобрение предложението за отпускане бесплатно 10 тона каменни въглища отъ държавната мина „Перникъ“ на старопиталището въ гр. Пловдивъ;

2. Продължение разискванията по проекта за отговоръ на тронното слово;

3. Докладъ на правосѣдната комисия;

4. Първо четене законопроекта за фабрикацията, вноса и износа на военни материяли;

5. Първо четене законопроекта за разрешаване на Хлевенската селска община, Ловешка околия, да склучи заемъ;

6. Първо четене законопроекта за настаняване на работа и осигуряване при безработица;

7. Второ четене законопроекта за държавнитѣ камено-ваглени мини въ Владайско—Мошинско—Перникката котловина;

8. Второ четене законопроекта за измѣнение и допълнение на закона за хигиената и безопасността на труда.

Които приематъ този дневенъ редъ, моля, да вдигнатъ рѣка. Болшинство, Събранието приема.

Затварямъ заседанието.

(Затворено въ 20 ч. 5 м.)

Подпредседателъ: **Д-ръ Б. ВАЗОВЪ**

Секретарь: **ИВ. ХРЕЛОПАНОВЪ**

Началникъ на Стенографското отдѣление: **Д. АНТОНОВЪ**

СЪДЪРЖАНИЕ

	Стр.	Стр.	
Отпуски разрешени на народнитѣ представители: Александъръ Милковски, Димитъръ Яневъ, Недѣлчо Топаловъ, Тодоръ Кожухаровъ, д-ръ Цветанъ Дяковъ, Петъръ Желѣзковъ, Генко Митовъ, Мехмедъ Фазълъ Шерифовъ, Петко Разсукановъ, Никола Сребърниковъ, Йорданъ Славовъ, Велико Стефановъ, Димитъръ Мангърровъ и Атанасъ Каишевъ	29		
Питане отъ ямболския народенъ представител Николай Савовъ до министра на земледѣлието и държавнитѣ имоти, относително отношенията между цвеклопроизводителитѣ и захаропроизводителитѣ (Съобщение)	29		
Предложения: 1) за отпускане бесплатно 10 тона първокачествени каменни въглища отъ държавната мина „Перникъ“ за нуждитѣ на старопитала въ гр. Пловдивъ (Съобщение)	29		
		2) за измѣнение чл. чл. 9 и 67 отъ правилника за вътрешния редъ на обикновеното Народно събрание (Трето четене . . . . .) 29	
		3) за освобождаване отъ мито и други бѣрни доставенитѣ презъ месецитѣ юний и юлий 1924 г. 13.080 м. лененъ платъ, нуженъ за направа лѣтни блузи за полицейската стража въ царството и 1.100 м. бѣлъ лененъ платъ за лѣтно облѣкло на градоначалницитѣ, околийскитѣ начальници и полицейскитѣ пристави презъ 1924/1925 г. (Приемане)	29
		4) за отпускане бесплатно 20 тона първо качество каменни въглища отъ държавната мина „Перникъ“ за нуждитѣ на сиропиталището „Княгиня „Евдокия“ въ София (Приемане)	30
		Тронно слово , продължение разискванията по отговора му	30
		Дневенъ редъ за следующето заседание	47